

Consumptiebeleid

Consumptie is het doel van alle produktie. Dat zou je niet zeggen, als je ziet hoeveel aandacht van beleidskant wordt besteed aan alles wat samenhangt met produktie in vergelijking met de aandacht die bestaat voor consumptie. Dit hangt wellicht samen met de hooggeprezen consumentensovereiniteit die niet toestaat dat er sturend of, sterker, dwingend wordt ingegrepen op het gebied van de particuliere consumptie. Is er dan geen consumptiebeleid? Neen. Er is alleen een consumentenbeleid, dat zich richt op de voorlichting en bescherming van de consument; een samenhangende visie op de effecten van consumptie ontbreekt.

In de jaarrapporten *Overheidsbeleid Consumentenaangelegenheden* van de Interdepartementale Commissie voor Consumentenaangelegenheden (ICC) wordt het consumptiebeleid aangeduid als het „tweede gebied” ter onderscheiding van het „eerste gebied”, dat zaken omvat als beperking reclame schadelijke produkten, informatieve etikettering, colportagewet, maatregelen in verband met produktveiligheid e.d. Tot nu toe is de aandacht van de overheid, maar ook van de consumentenorganisaties, vrijwel uitsluitend gegaan naar dit „eerste gebied”. Hoewel al diverse malen aangekondigd — o.a. naar aanleiding van het verschijnen van de nota *Selectieve groei*, waarvan een consumptienota het logisch complement zou vormen — blijft het formuleren van een visie op consumptie achterwege.

Waarom moeten wij denken bij de term consumptiebeleid? De particuliere consumptie bedraagt ruim 60% van de nationale bestedingen. Het is duidelijk dat de particuliere consumptie een belangrijke invloed heeft op het bereiken van doelstellingen van economische politiek. Ik noem de invloed van consumptie op de economische groei, op het energieverbruik, op het milieu, de ruimtelijke ordening en de internationale arbeidsverdeling. De particuliere consumptie kan het beleid van de overheid op deze gebieden gemakkelijk tegenwerken. Anderzijds is het denkbaar dat gebruik wordt gemaakt van de positieve invloed die consumptie kan hebben op het bereiken van bepaalde doelstellingen.

Ik denk in dit verband aan de z.g. „socialisatie van de vraag”. Hiermee wordt bedoeld dat particuliere bestedingen worden vervangen door collectieve die meer bijdragen tot het bereiken van bepaalde doelstellingen. In concreto is de term „socialisatie van de vraag” gebezigd in verband met de bestrijding van het actuele probleem van de werkloosheid — de bestedingen zouden zo moeten worden gestuurd dat er een zo groot mogelijke creatie van arbeidsplaatsen van uitgaat —, maar andere toepassingen zijn evengoed denkbaar.

In feite wordt ook nu reeds door de overheid een belangrijke invloed op de consumptie uitgeoefend. De overheid grenst door belasting- en premieheffing de beschikbare ruimte voor particuliere consumptie af. Daarnaast stelt de overheid gratis of beneden kostprijs allerlei goederen beschikbaar die eerder als individuele dan als collectieve goederen kunnen worden aangemerkt (toneelvoorstellingen, hoger onderwijs), terwijl

anderzijds de consumptie van bepaalde (schadelijke) goederen door heffingen wordt afgeremd (alcohol, tabak) of geheel verboden (wapens, drugs). Het zou echter te ver gaan deze overheidsinvloed op de consumptie te betitelen als een consumptiepolitiek in de zin dat wordt beoogd bepaalde doelstellingen van consumptiebeleid te realiseren. Daarvoor is het overheidsingrijpen te incidenteel en te weinig gericht. Het consumptiebeleid is een nog braak liggend terrein, al valt te verwachten dat in de toekomst dat terrein niet geheel onontgonnen zal blijven. Voor een uitbreiding van het beschikbare beleidsinstrumentarium zal immers altijd wel belangstelling bestaan.

Niet alleen van de kant van de overheid, ook van de kant van de consument zelf neemt de belangstelling voor de neveneffecten van particuliere consumptie toe. De consument krijgt meer oog voor het milieu- en energie-aspect van zijn verbruik. Daarnaast worden de laatste jaren regelmatig acties gevoerd tegen het aankopen van produkten uit bepaalde „besmette” landen (Angola, Chili, Zuid-Afrika). Ook dit wijst op een toenemende aandacht van de consument voor de neveneffecten van zijn consumptie.

Het is interessant kennis te nemen van de visie van het bedrijfsleven op dit belangrijke terrein. Daartoe kan dienen de gezamenlijke uitgave van VNO en NCW: *Consumenten- en consumptiebeleid* 1). Dit boekje wordt aangekondigd als een pleidooi voor een actieve stellingname van het bedrijfsleven. Ten aanzien van maatschappelijke schaarsten wordt gesteld dat „ondernemingen zich medeverantwoordelijk moeten achten voor de minder gunstige gevolgen van hun handelingen, die zij zoveel mogelijk moeten zien te voorkomen of op te vangen”. Voor een concreet consumptiebeleid van de overheid tonen VNO/NCW zich echter nogal huiverig: „Men moet beseffen dat de realisering van allerlei verlangens, die o.a. tot uiting komen in het „tweede gebied” aan technische, financiële en commerciële grenzen is gebonden”. Tevens wordt de vrees uitgesproken voor een beperking van de individuele keuzevrijheid van de consument.

De belangrijkste vraag blijft echter ook in dit boekje onbesproken. Dat is de vraag of die individuele keuzevrijheid van de consument op den duur niet veel rigouzeuzer wordt beperkt door een ongeremde en ongestuurde consumptie nu. Om die vraag te kunnen beantwoorden, ontbreekt nog heel wat inzicht in de samenhang tussen het consumptiepatroon en het realiseren van doelstellingen op andere beleidsterreinen. Zowel bedrijfsleven als overheid als consumenten zullen zich inzicht daarin eigen moeten maken. Een pleidooi voor een meer actieve meningsvorming op dat gebied lijkt niet overbodig.

L. van der Geest

1) VNO/NCW, *Consumenten- en consumptiebeleid*. Pleidooi voor een actieve stellingname van het bedrijfsleven, Den Haag; 1977.

Inhoud

<i>Drs. L. van der Geest:</i>	
Consumptiebeleid	725
Column	
Automatische stabilisatoren, door Prof. Dr. N. H. Douben	727
<i>Prof. Dr. H. W. J. Bosman:</i>	
Postbank of Postgirospaarbank	728
<i>Mr. C. A. de Kam en Mr. W. A. Vermeend:</i>	
De vermogenswinstbelasting	732
Vacatures	736
<i>Drs. R. H. D. Lambeck:</i>	
Economische aspecten van het beheer van wilde ganzen	737
Au Courant	
De relatieve betekenis van de VAD, door A. F. van Zweeden	742
Ingezonden	
Versterking van het slangarrangement, door Drs. J. C. van Kessel, met naschrift van P. Coffey en Prof. Dr. C. J. Rijnvos	743
Europa-bladwijzer	
Literatuurkroniek, door Drs. E. A. Mangé en Mr. T. P. J. N. van Rijn	745
Boekennieuws	
Edward Shils: Center and periphery; essays in macrosociology, door Drs. H. J. van de Braak	747
Mededeling	747
Rectificatie	747

Trouwe ESB-lezers waren al goed geïnformeerd door de informateur.

Hierbij geef ik mij op voor een abonnement op *Economisch Statistische Berichten*.

NAAM:

STRAAT:

PLAATS:

Evt.: no. collegekaart (studentenabonnement):

Ingangsdatum:

Ongefrankeerd opzenden aan*: ESB,
Antwoordnummer 2524
ROTTERDAM

Handtekening:

*Dit adres alleen gebruiken voor opgeven van abonnementen.

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.

Redacteur-secretaris: L. Hoffman.

Adjunct-redacteur-secretaris: L. van der Geest.

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; kopij voor de redactie: postbus 4224.

Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.

Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 130,— per kalenderjaar (incl. 4% BTW); studenten f. 88,40 (incl. 4% BTW), franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).

Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: Abonnementen en contributies (na ontvangst van stortings/giro-acceptkaart) op girorekening no. 122945, of op bankrekeningno: 25.50.56.877 van Bank Mees & Hope NV, Coolsingel 93, Rotterdam, t.n.v. Economisch Statistische Berichten te Rotterdam.

Losse nummers: Prijs van dit nummer f. 3,— (incl. 4% BTW en portokosten). Bestellingen van losse nummers uitsluitend door overmaking van de hierboven vermelde prijs op girorekening no. 122945 t.n.v. Economisch Statistische Berichten te Rotterdam met vermelding van datum en nummer van het gewenste exemplaar.

Advertentieverkoop:

Roelants/EPR
Postbus 53021
2505 AA Den Haag
Telefoon (070) 50 33 00
Telex 33101

Alle orders worden afgesloten en uitgevoerd overeenkomstig de Regelen voor het Advertentiewezen.

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Arbeidsmarktonderzoek
Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

Automatische stabilisatoren

In de economische analyse die vooral de fluctuaties van de economische grootheden op korte termijn onderzoekt, is nogal eens aandacht geschonken aan *automatische* stabilisatoren. Binnen het raam van de economische samenhangen nemen zij een bijzondere plaats in. Het kenmerkende van deze grootheden is immers dat zij door hun *endogeen* verloop regelrecht een demping van de conjuncturele schommelingen inhouden. De fluctuaties in de waarde van deze stabilisatoren zijn anti-cyclisch, remmen als het ware vanzelf bij een oplopende conjunctuur af en stimuleren de economische ontwikkeling in de neergaande fase. Aldus ondersteunen de automatische stabilisatoren een economisch beleid dat gericht is op het dempen van de conjunctuurbeweging. Een aange-naam verschijnsel voor de beleidsvormers dus.

De betekenis voor de bestrijding van conjuncturele golvingen — en daarmee ook voor de ondersteuning van het economisch beleid op korte termijn — hangt natuurlijk mede af van de relatieve omvang die de automatische stabilisatoren in het gehele arsenaal innemen. Daarnaast is de „betrouwbaarheid” van hun werking in de loop van de tijd van groot belang. Beide elementen kunnen afzonderlijk of tegelijkertijd de betekenis van de automatische stabilisatoren voor de bestrijding van de conjuncturele golven, beïnvloeden. Het is daarom van belang het niet alleen bij het „beginsel” te houden, maar ook na te gaan wat er in feite in de praktische werking van overblijft.

Het terrein van de automatische stabilisatoren wordt vooral gevonden in de openbare financiën. Het anti-cyclische conjunctuurbeleid dat met behulp van autonome uitgavenmutaties en eveneens autonome veranderingen in de belastingopbrengsten wordt gevoerd, krijgt ondersteuning toebadacht van enkele automatische stabilisatoren, die als het ware *onafhankelijk* van het beleid hun werking doen gelden. Ook hier wordt dan gedacht aan overheidsuitgaven en belastingen. Bekend is het voorbeeld van de progressie in het belastingsysteem.

Progressieve belastingen vergroten het belastinglek relatief en oefenen daardoor, via een lagere waarde van de inkomensmultiplier, een stabiliserende werking uit op het verloop van het nationaal inkomen, wanneer dit door conjuncturele fluctuaties wordt bedreigd. Eveneens zijn er bepaalde overheidsuitgaven die automatisch hun loop wijzigen wanneer de conjunctuur van richting gaat veranderen. Hierbij wordt dan vooral gedacht aan de uitkeringen die als maatschappelijke inkomensoverdrachten gestalte hebben gekregen. Hét voorbeeld is dan natuurlijk de uitkeringen aan werklozen.

Toen het verschijnsel van de automatische stabilisatoren — enkele tientallen jaren geleden — in de economische theorie werd geïntroduceerd, was de sociale zekerheid kwantitatief nauwelijks vergelijkbaar met de huidige stand van zaken. Gemakkelijk zou hieruit een nogal voorbarige conclusie kunnen worden getrokken, namelijk dat door de enorme groei van deze inkomensoverdrachten ook de *automatische* stabiliserende werking ervan naar evenredigheid is toegenomen. Het is misschien goed er hierbij op te wijzen, dat voor de toegekende werking van het onderhavige verschijnsel niet alleen de omvang ervan, maar juist ook de structuur van veel betekenis is. En deze structuur van de sociale zekerheid is met name in Nederland na de tweede wereldoorlog aanzienlijk veranderd.

Er hebben zich in de achter ons liggende decennia zulke veranderingen voorgedaan op het terrein van de sociale uitkeringen, dat de vraag op zijn plaats is of de conjuncturele werking ervan nog wel bekend is. En meer nog: of de automatische stabiliserende invloed nog zodanig is, dat de sociale zekerheid in

totaliteit tot de automatische stabilisatoren kan worden gerekend.

Het sociale beleid van de verschillende naoorlogse kabinetten is er immers op gericht geweest een bodem te leggen in de bestedingsmogelijkheden van degenen die daartoe niet in staat worden geacht. Uitkeringen op grond van ouderdom, ziekte, invaliditeit enz. zijn een zeer groot deel van de inkomensoverdrachten voor hun rekening gaan nemen, maar deze uitkeringen schommelen niet automatisch tegendraads met de conjunctuur. Verder werd vooral de laatste jaren in het kader van het inkomensbeleid een koppeling tot stand gebracht tussen het netto-minimumloon en de netto-uitkering van een aantal sociale overdrachten. Ook hierdoor is de mogelijke werking van deze uitkeringen als automatische stabilisator beïnvloed.

Met betrekking tot deze koppeling geldt immers, dat een optrekking van het minimumloon in een situatie van oplopende conjunctuur de mogelijkheid inhoudt, dat de daarmee gepaard gaande verhoging van de sociale uitkeringen tot een extra consumptiestoot leidt die het tegendeel van een stabiliserende werking betekent.

Het verdient aanbeveling dat de economische effecten van het sociale beleid eens goed worden onderzocht, want door allerlei maatregelen in deze sector door te voeren, hebben de regeringen de economische werking van de gehele sociale sector tot een ondoorzichtige zaak gemaakt. Bovendien is op dit terrein niet veel onderzoek verricht. Voorlopig blijven we daarom „gemakshalve” maar ervan uitgaan dat de sociale sector stabiliserend werkt. Maar dat is een hypothese.

Postbank of Postgirospaarbank

PROF. DR. H. W. J. BOSMAN

Onlangs is het wetsontwerp ingediend tot oprichting van een Postbank als integratie van de Rijkspostspaarbank en de Postcheque- en Girodienst. Dr. Bosman, hoogleraar in het geld-, krediet- en bankwezen aan de Katholieke Hogeschool te Tilburg, geeft hierop zijn commentaar. Hij stemt in met de beschreven ondernemingsstructuur, al behoeft de rol van de minister van Financiën bij toetsing van eventuele fusies verduidelijking. Uitbouw van de Postbank tot een nieuwe grote algemene bank in staatshanden acht hij niet noodzakelijk.

Inleiding

Het reeds lang geleden aangekondigde wetsontwerp tot oprichting van een Postbank is dan eindelijk op 28 juli 1977 ingediend. Men kan zich afvragen bij het belang dat de minister van Financiën aan deze materie steeds blijkt te hechten, waarom hij niet veel eerder een voorontwerp heeft gepubliceerd, waardoor de discussie zich niet in het luchtledige behoefde af te spelen, zoals nu in feite het geval is geweest. In ieder geval zijn er nu enkele stukken gepubliceerd, die te zamen een goed beeld geven van wat de regering voor ogen staat. Behalve het eigenlijke wetsontwerp en de daarbij behorende memorie van toelichting zijn er nog bijlagen over de historische ontwikkeling van Rijkspostspaarbank en Postcheque- en Girodienst en over buitenlandse ontwikkelingen met betrekking tot overheidsgebediensten en ten slotte wordt ook nog een openingsbalans van de Postbank per 1 januari 1976 met de slotbalansen van RPS en Giro met uitvoerige toelichting gepubliceerd.

De opzet van de door de minister gedachte instelling is in wezen eenvoudig: er wordt een nieuwe bank, de Postbank opgericht, als integratie van de bestaande bedrijven van RPS en PCGD.

Doelstelling en rechtsvorm

De doelstelling van de bank is neergelegd in artikel 2 van het ontwerp, dat ik hier in zijn geheel citeer, omdat het de door de minister gevolgde gedachtengang inderdaad duidelijk formuleert:

„De Postbank heeft ten doel het bankbedrijf uit te oefenen in het belang van de continuïteit van de gewenste maatschappelijke dienstverlening door de Rijkspostspaarbank en de Postcheque- en Girodienst alsmede in het belang van een gezonde mededinging in het bankwezen, daarbij strevend naar een redelijke opbrengst van het in de bank werkzame eigen vermogen en een evenwichtige behartiging van de belangen van alle bij de bank betrokkenen”.

Dat het in principe de bedoeling is in de loop van de tijd te komen tot een volledige bank, blijkt niet alleen uit de omschrijving van artikel 2, maar wordt ook duidelijk in de toelichting gesteld. Indien dit ontwerp in grote trekken zou worden aanvaard, krijgt Nederland er t.z.t. een grote algemene bank als overheidsinstelling bij. De rechtsvorm daarvan zal niet zijn de NV, zoals de meeste algemene banken, of de coöperatieve vereniging, zoals de Rabobanken, maar de rechtspersoon sui generis. Men wil enerzijds de bank een eigen identiteit geven, waarmee een organisatie in staatsverband niet te rijmen zou zijn, anderzijds zou keuze van de naamloze vennootschap te veel afwijkingen van de daarvoor geldende wetgeving met zich meebrengen, als men dan toch een bepaalde invloed van de overheid wenst, wat duidelijk in de bedoeling ligt. Bovendien wil men het personeel van de bank de ambtelijke status geven of laten behouden (als ze van RPS of Giro overkomen) en ook dat pleit voor een rechtspersoon, die in de Postbankwet nader en volledig wordt uitgewerkt. Los van de noodzaak een Postbank te stichten, doet de gevolgde redenering op zich zelf overtuigend aan: het is beter dat men alles over de bank in deze wet vindt, dan dat men moeizaam moet onderzoeken in de vennootschapswetgeving plus de daarop in deze wet dan te maken uitzonderingen, hoe de structuur precies in elkaar zit.

Bijzondere aandacht verdient echter het volgende. Bij de z.g. „grote” NV (ten minste f. 10 mln. eigen vermogen en 100 werknemers) zijn aan de ondernemingsraad bevoegdheden gegeven ten aanzien van de samenstelling van de raad van commissarissen en op deze wijze indirect ten aanzien van de benoeming van de directieleden. Een ondernemingsraad komt echter in het hele wetsontwerp niet voor. Zou het werkelijk de bedoeling van de regering zijn om met de keuze van de rechtsvorm sui generis ook de democratisering van de onderneming buiten de deur te houden?

Op deze plaats zij tevens vermeld, dat op grond van de wens dat de Postbank zoveel mogelijk dezelfde positie zal innemen als andere banken, een einde komt aan de staatsgarantie die thans expliciet geldt voor verplichtingen van de RPS en in feite ook voor de verplichtingen van de PCGD (die immers een staatsinstelling is). Als overgangsmaatregel geldt de garantie nog 7 jaar voor de bedragen, die bij het in werking treden van de wet uitstaan plus de daarop na dat tijdstip gekweekte rente. (Eerst zouden echter altijd de andere mogelijkheden, bijv. uit een onderlinge garantieregeling op basis van de Wet toezicht kredietwezen, ten volle moeten worden benut).

De bepaling is in de gedachtengang van de opstellers van het wetsontwerp logisch, maar ik twijfel aan de praktische betekenis. Het lijkt mij volstrekt ondenkbaar dat de mogelijkheid zou bestaan dat de Postbank niet ten volle aan zijn verplichtingen zou voldoen, zo nodig met hulp van de staat. Wie zijn geld aan de Postbank toevertrouwt, zal dit ergens in zijn achterhoofd hebben en dit is een concurrentievoordeel dat nimmer geheel kan worden weggepraat.

Anderzijds meen ik dat dit concurrentievoordeel niet beslissend zal zijn, zoals het ook niet beslissend is in de thans nog aanwezige situatie van formele staatsgarantie. Met andere woorden: of men de Postbank, al dan niet in de vorm van het wetsontwerp, wil, zal slechts in geringe mate kunnen afhangen van de kwestie van een formele of als zodanig aangevoelde garantie van de staat.

De Postbank zal onder de vennootschapsbelasting vallen, voorlopig volgens het tarief van 36% dat geldt voor de plaatselijke Rabobanken. Deze bepaling zal voor 6 jaar gelden en kan dan worden herzien in verband met de verwachte ontwikkeling van de bank.

Motivering van een postbank

De belangrijkste motivering is naar mijn indruk gelegen in de wens te zorgen voor de continuïteit van de maatschappelijke dienstverlening van RPS en Girodienst.

De redenering is als volgt. In de jaren zestig is een scherpe concurrentie en branchevervaging in het Nederlandse bankwezen opgetreden, waarvan de gelddiensten van de PTT vooral hinder ondervinden bij het entameren door het particuliere bankwezen (zowel algemene banken als coöperatieve banken en bondsspaarbanken) van het z.g. „retail banking“: het aanbieden van diverse bankdiensten aan de grote groep der gezinshuishoudingen. Dit aanbod van financiële diensten is complementair: voor het publiek is het namelijk prettig om al deze diensten van één instelling te betrekken. Wie die kunnen aanbieden worden sterk, wie dat niet kunnen, worden in hun ontwikkeling geremd.

Daar komt dan de concentratietendentie bij, waardoor de grote algemene banken en de Rabo-organisatie steeds sterker zijn geworden, terwijl RPS, Girodienst en spaarbanken aan relatief belang inboeten. Voor RPS en Girodienst houdt dit het volgende in: „De branchevervaging betekende een sterk toenemende concurrentie op de traditionele eigen terreinen van sparen en betalingsverkeer, terwijl deze concurrentie door de concentratie bovendien door steeds grotere bancaire eenheden plaatsvond” (Memorie van Toelichting, II, 2).

Het betoog gaat dan verder met te stellen, dat de RPS zich zo goed mogelijk heeft trachten aan te passen door diverse beleggingsvormen aan te bieden, terwijl ook anders dan vroeger sinds kort hypothecaire leningen worden verstrekt. Bovendien laat een wijziging van de Beleggingswet thans de mogelijkheid van de gezamenlijke particuliere banken open, dat Giro en RPS consumptieve kredieten verlenen. Dit alles heeft de achteruitgang van het spaaraandeel van de RPS niet kunnen tegenhouden. De Giro heeft de traditionele dienstverlening aanmerkelijk kunnen uitbreiden en verbeteren en heeft daardoor een teruggang van haar aandeel in het girale geld nog weten te voorkomen. Maar naarmate het bankgirosysteem verbetert zal de voorsprong van de Giro in de techniek van het betalingsverkeer verder verminderen. „In de concurrentie met de banken, die bovendien op systematische wijze hun dienstenpakket verbreedden, doet de eenzijdige beperktheid van de PCGD tot het betalingsverkeer zich tegenover de cliënt steeds pijnlijker gevoelen” (M.v.T., II, 2).

Dan komt een opmerkelijk deel van het betoog: mede door de verbeterde kwaliteit van het kasbeheer bij particulieren, maar vooral bij instellingen en ondernemingen, ziet men een toegenomen belangstelling voor deposito's en een toenemende neiging tot verschuiving tussen deposito's en girale en spaartegoeden. De Postbank zal dus depositofaciliteiten moeten kunnen bieden en de genoemde verschuivingen zullen dan binnen het bedrijf kunnen blijven. Een gelijke modaliteit aan de debetzijde ziet de M.v.T. vervolgens in het rekeningcourantkrediet, dat uiteraard ook het gehele rekeningcourant-bedrijf meebrengt en dit kan weer niet los worden gezien van de lange-termijnfinanciering.

Zo komt men dan tot de noodzaak er een complete bank van te maken, een geïntegreerde instelling, die een dynamisch beleid moet voeren en „slagvaardig op de marktsituatie zal

moeten kunnen inspelen” een en ander „terwille van de voortzetting van de maatschappelijke dienstverlening en ter overleving in de concurrentiestrijd” (M.v.T., II, 3). Als een buitenstaander het overigens goed geschreven verhaal zou lezen, zonder de cijfers zelf te bestuderen, zou hij denken, dat beide instellingen op het punt staan in de concurrentiestrijd ten onder te gaan. Dit lijkt mij nog niet direct het geval te zijn.

Als we het tot dusver weergegeven betoog kritisch bezien, dan zou ik in de eerste plaats willen opmerken, dat de toelichting vooral kijkt naar de marktaandelen aan de hand van de balanstotalen van alle relevante banken. Maar niet alleen RPS en Giro gaan tussen ultimo 1963 en 1975 achteruit, ook de algemene spaarbanken en zelfs (heel weinig) de Rabo. Alleen de grote banken en de buitenlandse banken gaan in percentage vooruit. Dat is natuurlijk geen wonder, want die grote banken hebben een flink stuk van de spaargeldmarkt naar zich toegetrokken en dat betekent als zodanig al een verschuiving binnen het balanstotaal van alle beschouwde financiële instellingen. Voorts hebben de grote banken vele kleine en middelgrote banken overgenomen en dat betekent op zich zelf ook reeds, dat hun aandeel in het totaal groter wordt. Dit is een structuurwijziging, die niets zegt over de levensvatbaarheid van de instellingen, waarvan het aandeel geringer is geworden. Waar het om gaat is, dat de Giro op het voor haar relevante terrein de laatste jaren zeker niet aan terrein heeft verloren en zelfs enigermate is vooruitgegaan en dat de RPS wel is achteruitgegaan op de spaarmarkt, maar „in staat is geweest tijdens de twee laatste jaren (1974 en 1975) per saldo 265.000 nieuwe rekeninghouders aan te trekken met behulp van een actief concurrerend beleid” 1).

Dat dit beleid wordt uitgebouwd en dat alles, wat daarbij hoort, zoals het consumptief krediet, ter hand wordt genomen is een begrijpelijke zaak, zoals het ook logisch is, dat beide instellingen met elkaar fuseren. Maar als men via de zakelijke rekeningen aannemelijk wil maken, dat dan ook het gehele bankbedrijf te zijner tijd moet worden uitgeoefend, dan maakt dat op mij dezelfde indruk als de even juiste, maar voor concrete regelingen weinig zeggende uitlating, dat in onze gecompliceerde moderne samenleving alles met alles samenhangt. Het hangt er maar van af of een en ander niet een dunne draad dan wel met een sterk touw is verbonden. Het draadje van de toelichting is dikwijls heel zwak.

De Memorie van Toelichting klaagt erover, dat de groei van het saldotegoed van de zakelijke rekeningen bij de Giro sterk achterblijft bij de groei van de totale girale geldhoeveelheid en dat het marktaandeel op peil wordt gehouden door de groei van het saldotegoed van de particulieren. Uit een publikatie in de bundel *Een halve eeuw postcheque- en girodienst* blijkt, dat ult. 1966 de natuurlijke personen 66% van het totaal aantal rekeninghouders uitmaakten 2). Als men dit combineert met de uitlating van een andere deskundige dat praktisch alle bedrijven reeds rekeninghouder bij de Postgiro zijn 3), dan krijgt men de indruk van de volgende structuur. Vooral particulieren hechten grote waarde — en in groeiende mate — aan het aanhouden van een postgirorekening. De grote activiteit tijdens de jaren zestig en zeventig ten aanzien van de modernisering en automatisering van het girale betalingsverkeer is daar natuurlijk de oorzaak van en zoals gezegd is het logisch, dat de rekeningen van particulieren niet altijd credit, maar ook wel eens tot verantwoorde bedragen debet mogen staan.

De bedrijven zijn een minderheid onder de rekeninghouders, maar alle bedrijven hechten eraan, dat zij een girorekening hebben. De door de Memorie van Toelichting

1) F.E. Klijn, Branche-vervaging in het Nederlandse financiële bestel en de eventuele oprichting van de Postbank, *Bank- en Effectenbedrijf*, december 1976, blz. 447.

2) H.C. Swaagman, De plaats van de Postcheque- en Girodienst in het girale betalingsverkeer, in de bundel *Een halve eeuw Postcheque- en Girodienst*, Utrecht-Antwerpen, 1968, blz. 109.

3) A. W. Jongert e.a., De markt van girale betaalrekeningen, in de bundel *Het goud van de postgiro*, Utrecht-Antwerpen, 1973, blz. 96.

zo belangrijk gevonden overschrijving van de ene naar de andere categorie kan dus plaatsvinden, maar een uitbouw van deze beperkte en voor beide kanten nuttige relatie met het bedrijfsleven tot alle diensten, die een algemene bank kan verrichten is een uiterst kunstmatige constructie, waar het bedrijfsleven niet om vraagt, waar de consumenten niet om vragen, waar een enorme hoeveelheid energie in moet worden gestopt zonder aanwijsbaar nut voor de gemeenschap en waardoor de staat zich op een terrein gaat begeven, waar hij niet zoals bij de RPS aanvullend of zoals bij de Giro stimulerend kan werken 4).

Overtuigt dit naar mijn oordeel belangrijkste onderdeel van de motivering niet, bij het tweede is dat evenmin het geval. Het betreft: „het belang van een gezonde mededinging in het bankwezen”. De Memorie van Toelichting wijst op de concentratie in het bankwezen gedurende de laatste jaren en op het gevaar van kartelmatig optreden. En dan volgt weer een merkwaardig betoog, want de bestaande wetten, zo zegt de Memorie, geven onvoldoende soelaas. Zelfs de kort geleden door de Tweede Kamer aangenomen nieuwe Wet toezicht kredietwezen helpt maar weinig, want weliswaar voorziet deze in een verruiming van het preventieve toezicht op bankfusies, doch dit toezicht grijpt niet in op het marktgedrag. En het repressieve ingrijpen op grond van de Wet economische mededinging is evenmin effectief, omdat overheids-optreden krachtens deze wet het vertrouwen van het publiek in de banken kan schaden en omdat misbruik moeilijk aantoonbaar is. Een toepassing van de Prijzenwet op de rente is uitgesloten en toepassing van deze wet op de overige banktarieven kent bijzondere problemen. Daarom kan de mededinging beter worden verzekerd door RPS en Giro te maken tot „een actief concurrerende marktpartij”. Een behoorlijk rendement is echter nodig om een daling van de door De Nederlandsche Bank geëiste solvabiliteit te voorkomen. Aldus het betoog van minister Duisenberg.

Het geheel ineffectief verklaren van ons bestaande wettelijke arsenaal doet wat gekunsteld aan, vooral ten aanzien van de nieuwe Wet toezicht kredietwezen, waardoor de minister van Financiën nu juist kan worden betrokken bij de toetsing van bankfusies met als criterium „een ongewenste ontwikkeling van het kredietwezen”, d.w.z. een te grote machtspositie der banken (art. 25).

En als ook gezegd wordt dat t.a.v. de Wet economische mededinging misbruik in deze sector moeilijk aantoonbaar is, dan komt de vraag aan de minister op of hij nu wel of niet meent, dat in feite een te verregaand kartelachtig optreden vanwege het bankwezen plaatsvindt. Zo ja, dan moet hij daarvoor argumenten aanvoeren, zo neen dan vervalt dit argument voor de Postbank.

Zijn antwoord zal wel zijn, zoals hij ook wel zegt, dat de ontstane structuur gevaren kan inhouden voor kartels. Maar ook daarbij kunnen vraagtekens worden geplaatst. De concentratie is enorm geweest, maar de branchevervaging heeft compenserend gewerkt. Het gevaar dat zou kunnen ontstaan door de verkleining van het aantal algemene banken is weer verminderd, doordat met name de grote Rabo-organisatie zich op praktisch het gehele terrein van het algemene bankwezen heeft begeven en zeer actief in de concurrentie optreedt door het stichten van talloze bijkantoren. De algemene spaarbanken zijn op vele terreinen van het dienstbetoon aan de gezinshuishoudingen eveneens veel actiever dan vroeger. Er zijn veel buitenlandse banken bijgekomen, die ook bijdragen tot de concurrentie op bepaalde terreinen 5). Te hoge prijzen voor bancaire diensten moeten per definitie tot te hoge winsten leiden. Vindt de minister dat deze winsten te hoog zijn? Laat hij dat dan zeggen en aangeven welk criterium hij daarbij aanlegt. Ongetwijfeld zijn de bankwinsten hoger dan de winsten in vele andere bedrijfstakken, maar geeft dit ook niet een bescherming aan de werkgelegenheid, die elders zo is aangetast?

In bijlage B wordt een toezicht gegeven van buitenlandse overheidsgebediensten. Een met de gedachte Postbank verge-

lijkbare constructie bestaat alleen in Zweden en Finland. In de Bondsrepubliek zijn het gemeenten en deelstaten, die „Spar-kassen” en „Girozentralen” beheren, terwijl in Frankrijk en Italië de staat de grootste banken in handen heeft en dit al geruime tijd.

Nergens heb ik ooit gelezen, dat in laatstgenoemde landen de kosten zijn gedrukt of de prijzen of winsten zijn verlaagd. Integendeel: ik hoor altijd weer dat die staatsbanken zich net zo gedragen als particuliere banken. Wat dan de ratio is van de staatsdeelname, ontgaat mij.

Ik laat buiten beschouwing of een Postbank, die op alle terreinen haar partij zou meeblazen, concurrentievervalsing zou werken. Als de minister zegt dat dit niet de bedoeling is, dan kan ik geen argument aanvoeren om het tegendeel te beweren. Maar zijn argumentatie dat de Postbank nodig is voor gezonde mededinging in het bankwezen is al met al uitermate zwak.

De organen van de bank

De bank wordt bestuurd door een directie, bestaande uit een president-directeur en nog 2 tot 4 directeuren. Deze directieleden worden door de Kroon benoemd op voordracht van de minister en voor ten hoogste 5 jaar. Ze zijn terstond herbenoembaar. De minister moet de Raad van toezicht horen over de voordracht. Het lijkt geen twijfel, dat de directie bedoeld is om dezelfde rol te spelen als de raden van bestuur of hoofddirecties van de banken in NV-vorm. Zo vertegenwoordigt bijv. elk lid van de directie de bank in en buiten rechte, behoudens bepaalde handelingen, waarvoor 2 leden van het directiecollege nodig zijn.

Dan is er een Raad van toezicht, bestaande uit een voorzitter en 6 andere leden, eveneens door de Kroon benoemd. De voordracht geschiedt voor voorzitter en 5 leden door de minister van Financiën en voor één lid mede door de minister, die de PTT-zaken behartigt. Blijkens de toelichting is voor een deel van de bezetting van deze raad aan ambtelijke leden gedacht, maar zal de raad ook deskundigen op het terrein van het financiële of het overige bedrijfsleven omvatten? De raad moet enerzijds toezicht houden op de taakvervulling van de directie en deze „met raad ter zijde” staan en anderzijds de minister adviseren ten aanzien van alle zaken, die de bank betreffen. Tracht men ook hier een vergelijking met de NV te maken, dan ligt als overeenkomstig orgaan de raad van commissarissen voor de hand, die onder de wetgeving met betrekking tot de NV-structuur verdergaande bevoegdheden heeft dan vroeger. Afgezien van de verhouding tot de minister, die uiteraard specifiek is, zal deze Raad van toezicht zich toch wat intensiever met de zaken moeten inlaten dan van commissarissen wordt verwacht. Zo zullen kredietuitzettingen, beleggingen en investeringen boven een door de minister te bepalen bedrag per uitzetting e.d. aan de voorafgaande goedkeuring van de Raad zijn onderworpen. Dat betekent, dat de Raad zich intensief en regelmatig met het beleid aan de actiefzijde van de balans moet bezighouden. De toelichting zegt ook uitdrukkelijk, dat het door de minister te bepalen bedrag niet te laag, maar ook niet te hoog mag zijn, want dat laatste zou tot gevolg hebben, „dat beleidszaken meer dan gewenst is aan de directie worden overgelaten en dat aldus de Raad van toezicht niet optimaal kan functioneren en het eerste dat juist de Raad zich te veel met het directiebeleid bemoeit (M.v.T., art. 16). De leden van de Raad van toezicht oefenen

4) Afzonderlijke vermelding verdient nog de stelling dat een betalingscircuit het meest efficiënt functioneert als zowel debiteur als crediteur van een transactie een rekening aanhouden bij dezelfde instelling(en) (M.v.T., II. 2.). Dit zou eerder pleiten voor een integratie van PCGD en Bankgirocentrale dan voor uitbouw van Giro en RPS tot een Postbank.

5) Zie uitvoeriger over een en ander mijn artikel: Concentratie en branchevervaging in het Nederlandse bankwezen 1963-1976, *Bank- en Effectenbedrijf*, no. 200/201, april/mei 1977.

hun taak zelfstandig uit en richten zich naar het doel van de bank, daarbij het algemene beleidsplan en de aanwijzingen van de minister in acht nemende. (Die aanwijzingen komen later in deze beschouwing aan de orde). Alles bij elkaar is waarschijnlijk de vergelijking met het bestuur van een coöperatie en in concreto met de Raad van beheer van de Centrale Rabobank meer op haar plaats dan die met de Raad van commissarissen van een NV-bank.

Er is ook een Adviesraad van ten minste 10 leden, waarvan de taak in de naam ligt besloten. Raad van toezicht en directie benoemen de leden voor ten hoogste 5 jaar met de mogelijkheid van herbenoeming. De raad moet zo zijn samengesteld, dat de verschillende sociaal-economische en maatschappelijke aspecten, die in het kader van de taak van de directie van belang zijn, in de adviezen van de raad kunnen worden betrokken. De toelichting spreekt over een contactorgaan tussen de bank en de verschillende maatschappelijke groepen, waarmee de bank te maken krijgt. Het ligt voor de hand hier een zekere parallel te trekken met de raden van advies van onze grote banken.

De rol van de minister

Wat is nu de rol van de minister? Hij moet de winstverdeling goedkeuren, waarna de Raad van toezicht de jaarrekening vaststelt. Dat betekent, dat voor de verdeling van de winst tussen een uitkering aan de staat als verschaffer van het kapitaal en een versterking van de reserves de instemming van de minister nodig is.

Een interessante bevoegdheid van de minister is die tot het geven van aanwijzingen aan de directie. Deze aanwijzingen kunnen op tweeërlei gebied liggen, maar de minister zal daarbij bestaande wettelijke bepalingen bijv. krachtens de Wet toezicht kredietwezen, in acht moeten nemen en hij zal moeten handelen in overeenstemming met de minister van Economische Zaken. In de eerste plaats kan de minister aanwijzingen geven, als hij vindt dat de directie bij de vervulling van haar taak niet handelt in overeenstemming met het doel van de bank. De toelichting zegt, dat hiermee een minder ingrijpende maatregel tegenover de directie mogelijk wordt gemaakt dan schorsing en ontslag. Vooral de werking naar buiten is minder ernstig, want — zo lijkt mij — de aanwijzing zal wel niet publiek worden gemaakt. Maar meer of minder vergaand, een dergelijke aanwijzing zal toch echt wel een grote uitzondering blijven. Bovendien zegt de toelichting, dat de aanwijzing, die hier aan de orde is, niet bedoeld is om bijv. nieuwe taken te entameren, doch slechts om een corrigerend optreden van de minister mogelijk te maken.

Het andere terrein, waarop een ministeriële aanwijzing betrekking heeft, behoeft niet op een conflict met de directie te wijzen. Het gaat hier namelijk om aanwijzingen tot duurzame samenwerking van ingrijpende betekenis met andere rechtspersonen of instellingen of tot belangrijke wijziging in of verbreking van zo'n samenwerking. Hoe moeten we ons dat voorstellen? Als de minister bijv. heil ziet in zo'n samenwerking met een andere kredietinstelling of financiële instelling en directie en Raad van toezicht voelen er niet voor (beide colleges moeten worden gehoord voor een aanwijzing kan worden gegeven; in geval van spoed desnoods alleen de beide voorzitters van deze colleges), dan kan hij dus aan de directie zeggen: U moet die samenwerking toch maar op poten zetten. Als nu andersom de directie zo'n samenwerking wil (en de Raad van toezicht vindt het ook goed, want dat is vereist), maar de minister wil het niet, wat dan? De toelichting zegt: „Beslissingen betreffende dergelijke samenwerking kunnen van zo groot belang worden geacht, dat daarbij het laatste woord aan de minister van Financiën dient te worden gegeven” (M.v.T.), art. 23). Maar in het wetsontwerp staat nergens, dat de minister dit kan tegenhouden op grond van het beleid de Postbank betreffende. Wel kan hij krachtens artikel 25 van het thans door de Tweede Kamer aanvaarde nieuwe Wetsont-

werp toezicht kredietwezen een dergelijke samenwerking (als deze de vorm heeft van een fusie, deelneming of overname en als de verklaring van geen bezwaar door De Nederlandsche Bank aan de minister wordt doorgezonden) afwijzen, maar dan moeten andere gronden een rol spelen, namelijk „voorkoming van een ongewenste ontwikkeling van het kredietwezen” of misschien t.z.t. „andere overwegingen van algemeen belang”. Om het heel scherp te stellen: het kan zijn, dat de minister een fusie of deelneming niet wenselijk acht met het oog op het Postbankbeleid, maar dan kan hij niet verhinderen, dat directie en Raad van toezicht dit toch doorzetten en dan kan het zijn, dat De Nederlandsche Bank en hijzelf anderszits toch niet tot de conclusie kunnen komen, dat zij het met het oog op hun door de wet gegeven criteria kunnen verbieden 6).

Nog pijnlijker wordt de problematiek als bijv. directie en Raad van toezicht van de Postbank een fusie of deelneming wenselijk achten met het oog op de Postbank, maar De Nederlandsche Bank en de minister vinden dit toch niet verantwoord met het oog op de ontwikkeling van het kredietwezen. Kan het niet gebeuren, dat de minister, het belang van de Postbank naar zijn oordeel beter ziende dan de Postbankcolleges, een samenwerking door middel van een aanwijzing voorschrijft, maar later toch moet accepteren, dat De Nederlandsche Bank een verklaring van geen bezwaar weigert? Nu zijn dit allemaal situaties, die zich niet zo veelvuldig zullen voordoen, maar de wet is ook voor onverwachte gebeurtenissen geschreven en voorlopig is mijn conclusie, dat de minister óf zich niet met het samenwerkingsbeleid van de Postbank moet inlaten óf de toetsing van dit beleid ten aanzien van het bankwezen toch maar geheel aan De Nederlandsche Bank moet overlaten.

Een geheel andere bevoegdheid van de minister is die tot goedkeuring van het beleidsplan. Er moet jaarlijks een algemeen beleidsplan komen voor de volgende 4 jaar en daarin opgenomen een uitgewerkt beleidsplan voor het komende jaar. De directie stelt het op en legt het voor aan de Raad van toezicht en de minister. De Raad stelt het dan vast, nadat de minister het heeft goedgekeurd. Deze procedure geldt ook voor een tussentijdse wijziging van het beleidsplan.

Er zijn nog verschillende andere aspecten aan het wetsontwerp verbonden, maar deze zijn weinig principiële van aard. Zo wordt uiteraard de overgang van RPS en PCGD naar de Postbank geregeld (integratie van het Girokantoor der Gemeente Amsterdam wordt uitdrukkelijk als mogelijkheid genoemd) en wordt het een en ander gezegd over de samenwerking met de Postdienst. Het hoofdkantoor komt in Amsterdam. Men moet dan wel meer mensen verplaatsen van Den Haag naar Amsterdam, dan andersom wanneer men Den Haag zou kiezen, maar Amsterdam is het belangrijkste financiële centrum, deze stad heeft voordelen „voor de vorming van de eigen identiteit en de functionering van de Postbank als nationale bankinstelling” (M.v.T., III. 2) en in Amsterdam is meer deskundig en gekwalificeerd bancaire personeel te vinden. Dat dit personeel thans al bij een bank werkzaam is, is een aspect dat de toelichting niet noemt, maar waaraan iedere lezer wel onmiddellijk zal denken!

Conclusie

De slotsom van dit alles kan kort zijn. Het ligt in de rede dat waar alle bancaire instellingen in Nederland thans spaarreke-

6) Men zou kunnen redeneren, dat een fusie of deelneming een tussentijdse wijziging van het nog te bespreken beleidsplan betekenen. Aangezien zo'n wijziging de goedkeuring van de minister vereist, zou hij dan op deze wijze een recht van veto hebben. Die interpretatie moet dan wel uitdrukkelijk vaststaan. Deelnemingen en fusies zijn meestal niet te „plannen”: de mogelijkheid daartoe komt plotseling om de hoek kijken. Het beleid wordt dan wel gewijzigd, maar om dit een wijziging van een plan voor een geheel jaar te noemen, vind ik een wat gewrongen constructie. Er wordt juist van het plan afgeweken!

De vermogenswinstbelasting

MR. C. A. DE KAM
MR. W. A. VERMEEND

Tijdens de kabinetsformatie bleek tussen partijen overeenstemming te bestaan over de mogelijke invoering van een vermogenswinstbelasting. De auteurs, medewerkers van de Vakgroep Belastingrechtelijke Vakken van de Rijksuniversiteit te Leiden, bespreken de voor- en nadelen van een stelsel van vermogenswinstbelasting. Zij stellen dat invoering ervan op theoretische gronden gerechtvaardigd is. Op praktische gronden zou de vermogenswinstbelasting echter moeten worden beperkt tot onroerend goed.

1. Algemeen

Waardestijgingen van objecten, die behoren tot het privé-vermogen van natuurlijke personen, zijn op het ogenblik als regel niet onderworpen aan de heffing van inkomstenbelasting. Naar zich laat aanzien komt hierin verandering. Blijkens persberichten is in het kader van de lopende kabinetsformatie tussen betrokken partijen overeenstemming bereikt over de spoedige voorbereiding van een vermogenswinstbelasting (VWB) op onroerend goed en effecten. Van vermogensaanwas is sprake, ingeval objecten sinds het tijdstip van verwerving zonder toedoen van de bezitter in waarde zijn toegenomen. Vermogenswinsten zijn gerealiseerde waardestijgingen van vermogensobjecten, die reeds tot het vermogen van de vermogensbezitter behoorden 1).

ningen naast girale saldi en termijndeposito's kennen, ook de beide financiële instellingen van de rijksoverheid fuseren. Dat de nieuwe instelling een aparte rechtspersoon is, los van de staatshuishouding, is uitstekend, omdat zo de beste vergelijking met andere banken mogelijk wordt. Dat niet de NV, maar een specifieke rechtspersoon zal ontstaan, valt te begrijpen, al zijn daarbij de ondernemingsraad en de invloed daarvan op de samenstelling van het bestuur onder tafel gevallen. De houding van besturende colleges tot elkaar en tot de minister van Financiën is in het algemeen goed geregeld. De rol van de minister bij beslissingen, die van levensbelang zijn voor de bank, zou zelfs wat sterker kunnen zijn, ook al in verband met zijn verantwoordingsplicht aan het parlement. Maar de verhouding van deze ministeriële bevoegdheid tot zijn rol bij toetsing van fusies krachtens de Wet toezicht kredietwezen moet wel nader worden bezien.

De aldus geschapen kredietinstelling zou een voorttrekkersfunctie kunnen blijven vervullen ten aanzien van een vlot

Vermogenswinsten kunnen op verschillende manieren in de belastingheffing worden betrokken. Denkbaar is in de eerste plaats invoering van een periodieke vermogensaanwasbelasting. Het enkele feit van de geconstateerde waardetoename is daarbij aanleiding tot heffing. Een dergelijke vermogensaanwasbelasting impliceert periodieke schatting van alle relevante vermogensbestanddelen en zal veel contribuabelen in liquiditeitsproblemen brengen. Vooral op grond van zulke praktische overwegingen bestaat veelal voorkeur voor een stelsel van vermogenswinstbelasting. Alleen gerealiseerde vermogenstoename zijn dan voorwerp van heffing. Een variant van de VWB is de speculatiewinstbelasting, die aanknoopt bij transacties waar duidelijk de bedoeling voorzit op korte termijn met voordeel weer te verkopen. De speculatieve intentie van de contribuabele wordt geobjectieerd. De wetgever oordeelt haar steeds aanwezig, indien tussen het tijdstip van verwerving en van vervreemding van het vermogensobject slechts een betrekkelijk korte periode is verstreken. De VWB kan onderdeel uitmaken van de inkomstenbelasting, dan wel een afzonderlijk element in een nationaal belastingstelsel vormen.

De belangstelling voor het vraagstuk van de VWB vertoont hier te lande een zekere eb- en vloedbeweging. Van 1941 tot 1953 kende Nederland een belasting op speculatiewinsten. Artikel 35 Besluit op de Inkomensbelasting 1941 verklaarde voordelen, behaald bij vervreemding onder bezwarende titel, van roerende of onroerende zaken progressief belastbaar, mits vervreemding plaatsvond binnen een betrekkelijk korte termijn na het tijdstip van verwerving. Voor onroerend goed bedroeg die termijn twee jaar, voor roerende

1) J. Spaanstra, *Aspecten van de belastingheffing van vermogenswinsten*, Deventer, 1963, blz. 12.

betalingsverkeer, zou kunnen concurreren op spaargebied en zou alle diensten aan de gezinshuishouding kunnen verrichten, die in deze tijd logisch uit de oorspronkelijke taken voortvloeien. Het grote aantal postkantoren geeft daar ook een aanknopingspunt voor.

Aan een nieuwe grote algemene bank heeft Nederland geen behoefte en er is zeker geen behoefte aan een inneming van de staat op dit terrein. De concurrentie is niet afgenomen, maar heviger geworden. Juist door de branchevervaging en het optreden van buitenlandse banken hier te lande is de betekenis van de allergrootste instellingen niet onrustbarend. Het wettelijke toezicht kan bovendien een ongewenste ontwikkeling van het kredietwezen tegengaan. Als de artikelen 2 en 3 wat bescheidener worden geredigeerd, maar dat betekent wel een fundamenteel andere gedachtengang, zou het wetsontwerp acceptabel kunnen worden!

H. W. J. Bosman

zaken een jaar. Eventuele verliezen mochten alleen worden gecompenseerd met speculatiewinsten uit hetzelfde jaar. Na de oorlog is tevens een Vermogensaanwasbelasting ge-heven, een eenmalige directe belasting ter zake van de (al dan niet gerealiseerde) vermogensaanwas tussen 1 mei 1940 en 1 januari 1946.

Bij gelegenheid van de schriftelijke voorbereiding van de huidige inkomstenbelasting — dat was begin van de jaren zestig — wees minister van Financiën Zijlstra introductie van een VWB vierkant af. En dat hoofdzakelijk op grond van de navolgende overwegingen. Een VWB is technisch gecompliceerd. Het sop is verder de kool niet waard: de omvang van de speculatiewinsten, en dus de opbrengst van de VWB, valt duchtig tegen. Ten slotte kan een VWB de belastingvlucht stimuleren 2).

Door het kabinet-Cals/Vondeling werd in 1965 een afzonderlijke speculatiewinstbelasting voorbereid, die veel gemeen had met het in 1953 afgeschafte art. 35 Besluit IB 1941. Tevens droeg het ontwerp onmiskenbaar de sporen van een in 1959 door de Wiardi Beckman Stichting — het wetenschappelijk bureau van de PvdA — gepubliceerde studie 3). Voorwerp van de belasting zouden zijn onroerende zaken en effecten. Van speculatiewinst was sprake, wanneer verworven onroerende goederen binnen zeven jaar met voordeel werden vervreemd. Voor effecten bedroeg de termijn maximaal een jaar. Het tarief was 25%. Naarmate het tijdstip van verkrijging en vervreemding verder uit elkaar lag, zou voorts slechts een afnemend deel van de behaalde winst in aanmerking worden genomen 4). De voortijdige val van het kabinet-Cals/Vondeling verhinderde, dat de ontworpen regeling ooit het *Staatsblad* zou bereiken.

Na enkele jaren van betrekkelijke windstilte startte het Ministerie van Financiën in 1974 een studie naar de wenselijkheid van een VWB, in samenhang met een algemene herbezinning op de belastingheffing van vermogens. Gezien de enkele weken geleden gemaakte formatie-afspraken draagt deze studie thans vrucht.

In de volgende paragraaf komen de voor- en nadelen van een VWB aan de orde. We zullen deze illustreren aan de hand van de parlementaire geschiedenis die het einde van art. 35 Besluit IB 1941 inluide. In paragraaf 3 volgt dan een beknopt overzicht van de behandeling van vermogenswinsten in de thans naar inkomen en winst geheven belastingen. In paragraaf 4 zullen wij wat dieper ingaan op een aantal problemen die de aangekondigde VWB oproept. In een slotparagraaf maken we de balans op.

2. Wel of geen belasting van vermogenswinsten

Het wetsontwerp waarbij de in art. 35 Besluit IB 1941 geregelde speculatiewinstbelasting met ingang van 1 januari 1953 werd afgeschaft, werd destijds verdedigd door de socialistische minister van Financiën Van de Kieft. Uit de parlementaire stukken vallen de volgende argumenten voor afschaffing van de betrokken wetsbepaling te destilleren 5):

- de speculatiewinstbelasting belemmert de vrije handel;
- de regeling is ingewikkeld en weinig doelmatig;
- juridische constructies, er op gericht om de heffing te ontlopen door winsten en verliezen zoveel mogelijk binnen één jaar te concentreren, waren gebruikelijk en feitelijk niet tegen te gaan;
- mede daardoor is de opbrengst gering;
- de controle op met name de vervreemding van niet-geregistreerde roerende goederen leverde grote moeilijkheden op.

De linkerszijde in de Tweede Kamer verzette zich met hand en tand tegen de voorgestelde afschaffing van art. 35. De voornaamste argumenten, verwoord door het toenmalig lid Hofstra, komen kort gezegd hierop neer:

- theoretisch kan een speculatiewinstbelasting niet worden

- gemist in een belastingstelsel dat probeert de totale draagkracht van de contribuabelen zo goed mogelijk te treffen;
- het doet immers niet ter zake, of een vermeerdering van draagkracht zijn oorsprong vindt in arbeid, vermogensopbrengst of speculatie;
- daarom is het onrechtvaardig om baten uit arbeid en vermogen wel te belasten, maar voordelen uit speculatie vrij te laten.

Daartegenover voerde staatssecretaris Van den Berge aan, dat de beperkte mogelijkheid om speculatieverliezen te compenseren niet langer te rechtvaardigen viel. Werkelijkheidszin was de bewindsman niet te ontzeggen. Een onbegrensde mogelijkheid om speculatieverliezen te compenseren — ook met normaal positief inkomen — zou er met zijn woorden toe leiden „dat we dan alleen nog maar verliezen te zien krijgen” 6).

Om uit dit dilemma te geraken kon de hele wettelijke regeling inzake de speculatiewinstbelasting beter verdwijnen, zo was zijn gevolgtrekking. Nadat PvdA en CPN bij amendement vergeefs hadden gepoogd om afschaffing van art. 35 te blokkeren, werd het ontwerp uiteindelijk met algemene stemmen door de Kamer aanvaard. Wie de kamerstukken nog eens naleest, kost het weinig moeite om Antal bij te vallen, die in een beschouwing concludeerde: „Het parlementair gebeuren uit 1953 heeft in ieder geval voor hen die het nog niet wisten duidelijk gemaakt, dat het vraagstuk omtrent de wenselijkheid van het belasten van in de privé-sector behaalde winsten er één is met sterke argumenten pro en contra” 7).

In de nationale literatuur betonen schrijvers zich op theoretische gronden veelal voorstander van een vorm van vermogenswinstbelasting 8). De praktische bezwaren aan deze heffing verbonden maken veel auteurs echter huiverig. Wij menen dat invoering van een algemene VWB op grond van rechtvaardigheidsoverwegingen inderdaad aanbeveling verdient. Bij de vormgeving van de VWB dient de wetgever wel een open oog te hebben voor de talrijke praktische problemen die het belasten van bepaalde vermogenswinsten oproept. Om redenen van doelmatigheid en uitvoerbaarheid moet een VWB daarom naar onze opvatting beperkt blijven tot bepaalde vermogensobjecten. In paragraaf 4 komen we hierop terug. Het kan niet worden ontkend, dat de zo bereikte winst aan doelmatigheid ten koste gaat van de rechtvaardigheid (die eist dat alle privé-vermogensbestanddelen onder de VWB worden gebracht).

Anderzijds is het niet moeilijk om in onze fiscale wetgeving tientallen voorbeelden aan te wijzen, waar de afweging van eisen uit hoofde van rechtvaardigheid en doelmatigheid toch heeft geleid tot een algemeen aanvaard compromis.

Tot slot van deze paragraaf is het goed erop te wijzen, dat in de discussie over de VWB het inkomensbegrip een cruciale rol speelt. Beschouwt men inkomen als de algebraïsche som van consumptie en vermogensmutatie van een individu gedurende een bepaalde periode, dan ligt het voor de hand vermogenswinsten en -verliezen integraal in de inkomstenbelasting te betrekken 9).

2) Wetsontwerp inkomstenbelasting 1958, Kamerstuk 5380, nr. 9, blz. 2 - 3.

3) Wiardi Beckman Stichting, *Belasting van vermogenswinsten*, Amsterdam, 1959.

4) A. Vondeling, *Nasmaak en voorproef*, Amsterdam, 1968, blz. 91.

5) Wetsontwerp fiscale voorzieningen in het belang van de werkgelegenheid op langere termijn, Kamerstuk 3041, nr. 3 blz. 4, 6 en 9.

6) Handelingen van de Tweede Kamer van 3 november 1953, blz. 384.

7) K. V. Antal, Vijftien jaar discussie over een belasting van privé-vermogenswinsten, in *Smeetsbundel*, Deventer, 1970, blz. 9 - 28.

8) Zie bijv. H. J. Hofstra, *Het vraagstuk van de vermogenswinstbelasting*, Voordracht Belastingconsulentendag 1967, Amsterdam, blz. 23; J. Spaanstra, Fiscaal-juridische aspecten van een vermogenswinstbelasting, *Weekblad Fiscaal Recht*, 12 december 1974, blz. 1159 en K. V. Antal, t.a.p., blz. 17.

9) J. Spaanstra, *Aspecten van de belastingheffing van vermogenswinsten*, blz. 80.

Aanhangers van de zogenaamde bronnentheorie zullen daarentegen meer geneigd zijn om winst, gemaakt bij vervreemding van de bron zélf, met behulp van een afzonderlijke VWB te treffen. Volgens de heersende leer ligt aan de Nederlandse inkomstenbelasting de bronnentheorie ten grondslag, zij het dat ons inkomensbegrip mede op grond van pragmatische overwegingen zijn huidige inhoud heeft gekregen 10). Onze voorkeur gaat uit naar een beperkte VWB. Zo'n VWB kan het best vorm krijgen naast en los van de bestaande wetgeving op de inkomstenbelasting.

3. Huidige situatie

Op grond van de huidige fiscale wetgeving worden in de sfeer van de bedrijfsuitoefening gerealiseerde vermogenswinsten belast, zowel bij natuurlijke als bij rechtspersonen. Voor de inkomstenbelastingplichtigen schommelt het tarief waartegen zulke vermogenswinsten worden belast, tussen 0 en 72%. Op aan vennootschapsbelasting onderworpen lichamen is het proportionele tarief van 48% van toepassing. Vermogensverliezen zijn in de bedrijfs sfeer als regel ongeperkt compensabel met positieve inkomstenbestanddelen.

De wet kent één inbreuk op de hiervoor geschetste behandeling van vermogensmutaties in de winstsfeer. Voorzelen behaald bij de vervreemding van landbouwgrond of in het kader van de bosbouw blijven onbelast; daartegenover worden op deze vermogensobjecten geleden verliezen evenmin in aanmerking genomen.

Als uitvloeisel van de door de Hoge Raad aangehangen gulden-is-guldenleer wordt inflatiewinst in beginsel ten volle in de heffing betrokken, al beschikken belastingplichtigen bij de winstberekening over mogelijkheden om deze fiscale pijn enigermate te stillen 11).

In de privé-sfeer blijven vermogenswinsten, behaald bij vervreemding van bijvoorbeeld huizen, effecten, kunstvoorwerpen en termijntransacties als hoofdregel onbelast. Vermogensverliezen mogen bij de inkomensberekening niet in mindering worden gebracht. Wet en rechtspraak wijken in twee opzichten van deze hoofdregel af.

- Winsten gemaakt bij vervreemding van aandelen, die deel uitmaken van een zogenaamd aanmerkelijk belang, moeten tegen 20% inkomstenbelasting worden afgerekend (artt. 39-41 Wet IB 1964). Voor verliezen op aandelen behorend tot een aanmerkelijk-belangpakket geeft art. 60 Wet IB 1964 een bijzondere regeling.
- In sommige gevallen werpt de fiscale rechter een dam op tegen het onbelast toucheren van min of meer speculatieve voordelen in de privé-sfeer. Met een beroep op art. 22 Wet IB 1964 worden deze als andere opbrengst van arbeid belast tegen het progressieve tarief.

De jurisprudentie geeft voorbeelden zowel van transacties met betrekking tot onroerend goed als ter zake van effecten. Illustratief is een arrest van de Hoge Raad, gepubliceerd in *BNB* 1973/131. Belanghebbende — een particulier — kocht bepaalde aandelen tegen een koers van 425% en deed deze ongeveer een maand later weer van de hand tegen 806%. Het forse koersvoordeel werd door de Hoge Raad als inkomen uit arbeid aangemerkt, omdat bewezen werd geacht dat belanghebbende de aandelen kocht met het — naar hij mocht verwachten te realiseren — doel deze met winst weer te verkopen 12).

Ter zake van onroerend goed is de volgende casus veelzeggend. Een particulier maakte gebruik van de geboden gelegenheid tot het behalen van voordeel, door een pand te kopen, terwijl het verhuurd was, en het weer te verkopen nadat het praktisch vrij van huur was. De rechter oordeelde het behaalde voordeel inkomen uit arbeid, omdat belanghebbende met toepassing van zijn algemeen commercieel inzicht gebruik maakte van de omstandigheden, waarbij voordeel werd behaald, dat, zij het wellicht tot een lager bedrag, kon worden verwacht (*BNB* 1966/103) 13). In de sterk casuïstische rechtspraak betreffende dergelijke

transacties draait het steeds om de vraag of is gehandeld met het oogmerk een voorzienbaar voordeel te behalen. Bij een bevestigend antwoord is de rechtspraak steeds meer geneigd om art. 22 Wet IB 1964 ruim te interpreteren. Deze ontwikkeling gaf Grapperhaus al in 1966 aanleiding tot de volgende bekommerde ontboezeming. „Als gevolg van de extensieve interpretatie van bedoeld artikel (het huidige art. 22) in de onroerend-goedsfeer lijkt het er op alsof een verkapte vermogenswinstbelasting al is ingevoerd, nog voordat de plannen welke de regering in dit opzicht heeft, ten uitvoer zijn gebracht” 14).

De huidige wettelijke bepalingen en de richting waarin de rechtspraak zich ontwikkelt, brengen mee, dat in beginsel slechts weinig met behulp van speculatieve transacties behaalde voordelen onbelast hoeven te blijven, al rust op de fiscus een niet altijd even lichte bewijslast. Dat betekent echter niet dat invoering van een VWB wel achterwege kan blijven. Daaronder zullen in beginsel alle voordelen vallen, die een particulier realiseert bij vervreemding van vermogensobjecten die tot zijn privé-vermogen behoren, voor zover die thans nog niet in de heffing van inkomstenbelasting worden betrokken. De vormgeving van zo'n VWB stuit op een aantal complicaties, grotendeels van praktische en technische aard. Hierop wordt in de volgende paragraaf ingegaan.

4. Hoofdlijnen van een vermogenswinstbelasting

In zijn Memorandum van 21 juni spreekt de formateur uitsluitend over de VWB in verband met het onroerend goed. „Het sluitstuk van het de komende jaren te voeren beleid inzake het onroerend goed zal moeten worden gevormd door de invoering van een vermogenswinstbelasting, waarbij de reële vermogenswinst die op de verkoop van onroerend goed wordt gemaakt, wordt belast”.

Omdat een concreet wetsontwerp VWB nog wel even op zich zal laten wachten, volstaan wij er in deze paragraaf mee, wat (zij)licht te werpen op een aantal soms moeilijke knopen die de wetgever nog dient door te hakken.

Om te beginnen is er de vraag of de aangekondigde VWB onderdeel moet zijn van de inkomstenbelasting, dan wel of de VWB in afzonderlijke wetgeving zal worden neergelegd. Het eerste is doorgaans in het buitenland het geval. Ten onzent is ook het tweede alternatief wel verdedigd. Wij hebben een lichte voorkeur voor een aparte wettelijke regeling. De VWB heeft betrekking op bijzondere inkomsten met een incidenteel karakter. Compensatie van vermogensverliezen met normaal inkomen ligt voor de hand, indien de VWB in de inkomstenbelasting wordt geïncorporeerd. Bij afwezigheid van een alle vermogensbestanddelen omvattende VWB komt die compensatiemogelijkheid ons ongewenst voor, omdat dan de poort voor allerlei constructies wagenwijd wordt opengezet 15).

Vervolgens rijst de vraag wie aan de VWB onderworpen zullen zijn. Subjectief belastingplichtig zijn alle natuurlijke

10) H. J. Hofstra, *Inkomstenbelasting*, Deventer, 1975, blz. 26.

11) D. A. M. Meeles, *Inflation and taxation*, *Cahiers de droit fiscal international*, vol. LXII, Deventer, 1977, blz. 461 - 478.

12) In dezelfde zin HR *BNB* 1976/132.

13) Recentelijk HR 12 januari 1977, nr. 18.077, *Vakstudie Nieuws*, 1977, no. 4, blz. 205. Vergelijk C. van Soest, *Transacties in onroerend goed*, *Weekblad Fiscaal Recht*, 26 maart 1964, blz. 296 en *Weekblad*, 14 mei 1964, blz. 437.

14) F. H. M. Grapperhaus, *Wat byllich unn recht is*, Amsterdam, 1966, blz. 61. In dezelfde zin C. van Soest, t.a.p. Voor een ruime interpretatie pleit o.a. P. den Boer in zijn noot op *BNB* 1964/82. In dezelfde zin M. W. ter Horst, *Arbeidsinkomen of onbelaste vermogenswinst?*, *Weekblad*, 14 juni 1971, blz. 30.

15) Kortheidshalve verwijzen wij naar de volgende publikaties. Voor inbouw van de VWB in de inkomstenbelasting spreekt zich uit o.a. J. Spaanstra, *Weekblad Fiscaal Recht*, van 12 december 1974, blz. 1159 en al eerder in *Aspecten van de belastingheffing van vermogenswinsten*, blz. 194-195; K. V. Antal, t.a.p., blz. 22 deelt op dit punt de visie van Spaanstra. Voor een afzonderlijke VWB pleitte H. J. Hofstra, *Het vraagstuk van de vermogenswinstbelasting*, blz. 14. Zo ook WBS, *Belasting van vermogenswinsten*, blz. 15-19.

personen die binnen het Rijk wonen 16). Voorts buitenlanders, die in Nederland gelegen onroerend goed bezitten 17). Verder pleiten we er voor man en vrouw — indien met elkaar gehuwd — als „fiscale eenheid” te beschouwen. Dan is er de vraag welke vermogensbestanddelen onder de VWB dienen te vallen. Overwegingen van rechtvaardigheid brengen mee dat alle thans onbelaste privé-vermogensobjecten in de heffing worden betrokken. We stipten reeds aan, dat fiscale wetgeving het resultaat is van een niet altijd gemakkelijk afwegingsproces, waarbij eisen uit hoofde van rechtvaardigheid en doelmatigheid kunnen botsen. Hiervan is bij de vormgeving van een VWB al heel duidelijk sprake. Neem roerende goederen, als kunstvoorwerpen, de postzegelcollectie, antiek en edelstenen. Het grote aantal moeilijk of onmogelijk te controleren transacties en de diversiteit en mobiliteit van de betrokken goederen dwingen bijna tot de conclusie dat roerende goederen buiten de werkingssfeer van de VWB moeten worden gehouden 18).

Met betrekking tot veel verhandelde effecten — dus even afgezien van aanmerkelijk-belangpakketten — gelden in belangrijke mate dezelfde overwegingen. Deugdelijke controle zou jaarlijks de verwerking van miljoenen renseignementen vergen. De ervaringen met art. 35 Besluit IB 1941 opgedaan, versterken de indruk dat de belastingdienst een VWB op effecten niet aan zal kunnen. Een wetstekst ter zake dreigt dode letter te blijven. Spaanstra concludeert dat eigenlijk „alleen transacties in de onroerend goedsfeer door de fiscus op bevredigende wijze gecontroleerd kunnen worden” 19).

Wij zijn geneigd om met die conclusie in te stemmen. Op doelmatigheidsgronden komt derhalve slechts het onroerend goed in aanmerking. Er zijn argumenten die zo'n beperkte opzet van de VWB rechtvaardigen 20). Met name de in verhouding grote voordelen die met deze categorie vermogensobjecten worden behaald. Ook in het buitenland is een VWB langs deze lijnen niet onbekend. Wanneer de bestaande wettelijke bepalingen en jurisprudentie (zie par. 3) met een VWB op onroerend goed worden aangevuld, zal naar onze stellige overtuiging het overgrote deel van de behaalde vermogenswinsten door belastingheffing worden getroffen.

De VWB wordt geheven op het moment dat de vermogenswinst wordt gerealiseerd. Realisatie van voordeel vindt plaats, wanneer het vermogensobject wordt omgezet in liquiditeiten of andere zaken die koopkracht representeren. Voor de hand liggende vormen van realisatie zijn verkoop, ruil en inbreng in bedrijfsvermogen. In bepaalde gevallen zal fictieve realisatie moeten worden aangenomen. Te denken valt aan schenking, het ogenblik van overlijden en de ontbinding van de huwelijksgemeenschap 21). Vat men het huwelijk als „fiscale eenheid” op, dan hoeft aanbreng ten huwelijk niet als realisatie te worden aangemerkt. Geen bruidsschat voor de schatkist. Is de nieuwe verkrijger zelf niet aan de VWB onderworpen, dan moet afrekening verplicht worden gesteld. Hier valt met name te denken aan vervreemding aan rechtspersonen. Bij vertrek naar het buitenland zijn geen problemen te verwachten, omdat de belastingplicht voor de VWB dan in stand blijft.

Winst zal moeten worden opgevat als het verschil tussen verkrijgingsprijs en vervreemdingsprijs (of de geschatte waarde bij fictieve realisatie). De verkrijgingsprijs is de oorspronkelijke verwervingsprijs, gecorrigeerd voor eventuele latere kosten van verbetering.

Ter voorkoming van onaanvaardbare hardheden zal de VWB een faciliteit moeten bevatten voor het geval van onvrijwillige realisatie, ten gevolge van oorzaken buiten de wil van belastingplichtige gelegen. De faciliteit zou van toepassing moeten zijn, bijv. wanneer het vermogensobject teniet gaat door brand of andere rampen, bij onteigening of gedwongen verhuizing uit hoofde van dienstbetrekking. Wat het laatste betreft hebben we uiteraard in het bijzonder de eigen woning op het oog.

De faciliteit kan bestaan uit de mogelijkheid dat behaalde winst gedurende een jaar onbelast blijft. Gaat belasting-

plichtige binnen dat jaar over tot aanschaf van een vervangend vermogensobject, dan wordt de heffing uitgesteld tot het ogenblik dat het vervangende object wordt vervreemd. Vindt geen vervanging plaats, dan wordt alsnog VWB geheven. Een regeling, vergelijkbaar met die van art. 14 Wet IB 1964 in de winstfeer.

Voor het tarief kan worden gedacht aan 25 à 30% 22). Voordelen zouden in de VWB dienen te worden betrokken, ongeacht de periode dat ze bij belastingplichtige gerijpt zijn. Van belang is de vraag hoe te handelen ten aanzien van vermogensaanwas die ontstond voor de ingangsdatum van de VWB. Verschillende opvattingen zijn te verdedigen.

Laat men de heffing aansluiten bij de realisatie van het voordeel, dan ligt het op zich zelf voor de hand ook die vermogensaanwas te belasten welke aanwezig was toen de wet van kracht werd. Die verkapte terugwerkende kracht zou echter op bezwaren kunnen stuiten, deels van praktische aard. Van verbeteringen in het verleden is immers geen aantekening gehouden. En de redelijkheid vergt daarmee rekening te houden. Tevens valt te voorzien dat deze aanpak zal leiden tot paniekverkoop kort voor introductie van de VWB, gevolgd door een golf van dure wederaankopen, nadat de wet geldt. Brengt men onder de VWB alleen vermogensbestanddelen, verworven na het tijdstip dat de wet van kracht is geworden, dan hoeft vele jaren niet op een positieve opbrengst te worden gerekend. Anticipatie-aankopen zullen bovendien de woningmarkt kort voor introductie van de wetgeving grondig verstoren. Om die reden lijkt het verstandig uitsluitend die vermogenswinst in de heffing te betrekken, welke ontstaat vanaf het tijdstip dat de VWB geldt.

Dat betekent wel schatting van de waarde van alle onroerend goed op de ingangsdatum van de VWB. Dit stelt de fiscus niet voor onoverkomelijke moeilijkheden. De waarde van het binnenlands onroerend goed zou gerelateerd moeten worden aan de aangifte voor de vermogensbelasting, die bijna een half miljoen belastingplichtigen jaarlijks doen.

Veel eigen woningbezitters vallen (nog) niet onder de vermogensbelasting. Hier biedt de huurwaarde van de eigen woning een goed handvat. Art. 42a Wet IB 1964 relateert deze huurwaarde immers aan de bewoonde waarde van het betrokken pand 23).

Uitgaan van gegevens, verzameld ten behoeve van de gemeentelijke onroerend-goedsbelasting — zoals wel is suggereerd — zou belastingplichtigen te sterk benadelen. Om de te verwachten vloed van gerechtelijke procedures

16) Deze omschrijving ontleen wij aan art. 1 Wet IB 1964. In art. 4 AWR 1959 is het begrip „wonen binnen het rijk” nader uitgewerkt.

17) Door Nederland gesloten verdragen ter voorkoming van dubbele belasting van inkomen, winst en vermogen, volgen het Model-Verdrag van de OECD tamelijk precies. Op grond van art. 13 juncto 2 van het Model-Verdrag komt de heffingsbevoegdheid van capital-gains behaald met onroerend goed toe aan de staat, waarin dat onroerend goed is gelegen (situs-beginsel).

18) „Kostbaarheden — zij verhuizen over de grens of verdwijnen in de grond of op andere wijze”, aldus M. R. Reuvers, *Weekblad Fiscaal Recht* van 12 december 1974, blz. 1166. Voorts K. V. Antal, t.a.p. blz. 23 en J. Spaanstra in zijn studie uit 1963, blz. 184.

19) J. Spaanstra, *Aspecten van de belastingheffing van vermogenswinsten*, blz. 181.

20) Over de aanvaardbaarheid van een beperkte VWB wordt verschillend geoordeeld. K. V. Antal, t.a.p., blz. 26-27 wijst een belasting van winsten alleen op onroerend goed duidelijk af.

21) Het ligt in de rede bij de bepaling van het belastbaar vermogen voor de vermogensbelasting rekening te houden met een latente claim uit de hoofde van de VWB. Evenzo zal bij de heffing van successierecht met verschuldigde VWB rekening gehouden worden krachtens art. 20 Succ. Wet 1956.

22) Voorstanders van integratie van de VWB in de inkomstenbelasting zullen gemakkelijk concluderen tot afrekening tegen een van de bijzondere tarieven van art. 57 Wet IB 1964.

23) Deze oplossing werd ons aan de hand gedaan tijdens een gedachtenwisseling met N. H. de Vries, medewerker van de Vakgroep belastingrechtelijke Vakken, RU, Leiden. De leegwaarde kan eenvoudigshalve worden gesteld op $\frac{1}{2}x$ het gemiddelde van de betrokken waardeschijf.

over waarderingstekorten te minimaliseren, hebben veel gemeenten de woningvoorraad opzettelijk laag gewaardeerd en daartegenover de tarieven flink opgeschroefd om zodoende toch de beoogde belastingopbrengst te verwezenlijken 24).

Op het aangiftebiljet voor de inkomsten/vermogensbelasting zal een rubriek moeten worden ingevoegd voor de registratie van alle met betrekking tot het onroerend goed relevante gebeurtenissen. Te denken valt aan tussentijdse verbeteringen en eventuele (nog te bespreken) correcties voor optredende geldontwaarding.

Belastingplichtigen zullen in de verleiding komen de waarde van aangebrachte verbeteringen op te blazen. Het valt niet te ontkennen dat dit extra controle-werkzaamheden voor de fiscus zal meebrengen. De opleiding van de naar onze schatting benodigde 100 à 200 extra ambtenaren — die pas ná de parlementaire behandeling kunnen worden aangeworven — zal nog heel wat voeten in aarde hebben. De perceptiekosten van de VWB zijn uit de personeelsraming af te leiden en kunnen heel ruw op f. 10 à f. 20 mln. per jaar worden geraamd. Naar verwachting zal de jaarlijkse opbrengst van de VWB dit bedrag in niet onaanzienlijke mate kunnen overschrijden, ook al blijft de budgettaire betekenis van de VWB te verwaarlozen.

In de gedachtenwisseling over de VWB dienen twee vraagstukken zich met grote hardnekkigheid aan. De verliescompensatie en de inflatie. Daarover kort dit.

Naar onze opvatting dienen vermogensverliezen alleen te worden verrekend met vermogenswinsten, in een VWB die zo beperkt van opzet is als hiervoor werd uitgewerkt. Voor compensatie van verliezen met winsten uit het verleden (carry-back) zien wij evenmin aanleiding. We kennen een dergelijke carry-backregeling in onze belastingen naar de winst. Zoals uit de wetshistorie blijkt, stoelt deze faciliteit echter op de eigen-aardige positie van bedrijven. Tenzij al te grote praktische problemen zich daartegen verzetten, zouden wij ervoor willen pleiten verliezen gedurende een lange periode te laten staan, tot ze in de toekomst bij gelegenheid met vermogenswinsten kunnen worden gecompenseerd 25).

Nog meer pennen zijn in beweging gezet over de vraag in welke mate bij de berekening van de gerealiseerde vermogenswinst met inflatie rekening moet worden gehouden 26). Een hoofdregel in ons belastingstelsel is dat met inflatie over het algemeen geen rekening wordt gehouden.

Tegen het belasten van schijnwinsten groeit in brede kring verzet. Sinds 1975 studeert Hofstra op het Ministerie van Financiën op de relatie tussen belastingheffing en inflatie. Afgaande op de recente publikatie van een van zijn medewerkers gaan de gedachten uit naar inbouw van belangrijke inflatie-neutrale elementen in onze inkomsten- en vennootschapsbelasting 27).

Wil men bij de berekening van behaalde vermogenswinst eveneens geheel of gedeeltelijk corrigeren voor inflatie — en dat komt ons dán niet onredelijk voor — dan lijkt het verstandig om aan te sluiten bij de prijsindex van de gezinsconsumptie. Deze vormt momenteel ook de basis voor de jaarlijkse inflatiecorrectie van het tarief van loon- en inkomstenbelasting. Praktisch kan dit aldus vorm krijgen, dat bij aan de belastingdienst gerichte aanschrijving jaarlijks het percentage bekend wordt gemaakt, waarmee de historische verwervingsprijs moet worden aangepast.

5. Balans

Op theoretische gronden is invoering van een stelsel van vermogenswinstbelasting, waaronder gerealiseerde privé-vermogenswinsten worden getroffen, gerechtvaardigd. Op praktische gronden moet de VWB evenwel worden beperkt tot onroerend goed. De uitvoeringsproblemen blijven dan overzienbaar en naar verwachting zal de opbrengst van de nieuwe heffing de perceptiekosten dan overschrijden. Voor ons is een batig saldo van de VWB overigens niet alleen-beslissend voor de vraag of tot invoering moet worden overgegaan.

Invoering van een VWB is een reden te meer om de enige thans onbelaste vermogenswinst in de bedrijfs sfeer, te weten die uit hoofde van de land- en bosbouwvrijstelling van art. 8 Wet IB 1964, op korte termijn definitief ten grave te dragen. Voor deze faciliteit is geen enkele steekhoudende fundering te vinden 28).

Indien men opteert voor een VWB buiten de inkomstenbelasting, dan verdient het tevens overweging om de regeling van het aanmerkelijk belang uit de inkomstenbelasting naar de VWB over te hevelen.

C. A. de Kam
W. A. Vermeend

24) J. Reugebrink, Onroerend goedbelasting lijkt op zand gebouwd, *Financieel Overheidsbeheer*, april 1977, blz. 55-56.

25) J. Spaanstra acht een carry-over-periode van ten hoogste tien jaar wenselijk. Zie *Weekblad Fiscaal Recht*, 12 december 1974, blz. 1161. Anders in zijn studie uit 1963, vergelijk blz. 147.

26) In 1959 verklaarde de WBS zich tegenstander van een dergelijke inflatiecorrectie, t.a.p., blz. 12. Zo ook J. Verburg, *Weekblad Fiscaal Recht*, 12 december 1974, blz. 1175-1176. J. Spaanstra t.a.p., blz. 158-169. Voor inflatiecorrectie o.a. H. J. Hofstra, *Het vraagstuk van de vermogenswinstbelasting*, blz. 16, 19 en K. V. Antal, t.a.p., blz. 17.

27) K. van der Heeden, De invloed van inflatie op belastingen naar inkomen, winst en vermogen I en II, *Weekblad Fiscaal Recht*, 26 mei 1977 en 2 juni 1977, blz. 553-562, blz. 577-583.

28) H. J. Hofstra, *Inkomstenbelasting*, blz. 92: „de landbouwvrijstelling ... zij is een reël privilege voor een bepaalde bevolkingsgroep, dat slechts dankzij de invloed van een machtige pressuregroep kan worden gehandhaafd”. In dezelfde zin A. J. van Soest en J. van Soest, *Belastingen*, Arnhem, 1970, blz. 48.

Vacatures

Functie:	Bij:	Blz.:
<i>ESB van 13 juli</i>		
Bureauhoofd beleids-uitvoering	Openbaar Lichaam Rijnmond	II
Economisch medewerker vervoersecconomisch onderzoek	Gemeentelijk Vervoerbedrijf Groningen	III
<i>ESB van 20 juli</i>		
Gewoon hoogleraar in de huishoudkunde	Landbouwhogeschool Wageningen	II
Medewerker bedrijfs-economie	NV Nederlandse Gasunie Groningen	III
Econoom (onderzoek gezondheidszorg)	Nederlands Instituut voor preventieve geneeskunde Leiden	III

ESB van 27 juli

Academicus (bedrijfs-econoom of jurist)	Ministerie van Financiën	IV
Wetenschappelijk medewerker studiedienst	CBS	IV
Plv. Hoofd (afd. Statistiek en Documentatie)	Ministerie van Landbouw en Visserij	IV
Ervaren Organisatiemedewerk(st)er	Academisch Ziekenhuis Rotterdam	724
Organisatiemedewerk(st)er	Academisch Ziekenhuis Rotterdam	724
Macro-econoom/econome	Teldersstichting	724
Wetenschappelijk onderzoeker econometrie	TH Eindhoven	II
Landeconomen	Wereldbank	III
Projecteconomen	Wereldbank	III
Researcheconomen	Wereldbank	III
Directeur van Financiën	Gemeente Eindhoven	724
Twee organisatie-adviseurs	Gemeente Eindhoven	722

Economische aspecten van het beheer van wilde ganzen

DRS. R. H. D. LAMBECK*

In dit artikel wordt aandacht besteed aan economische aspecten van wilde ganzen. De auteur ervan, werkzaam bij het Zoölogisch Laboratorium van de Rijksuniversiteit te Groningen en het CBS, ziet die aspecten zeer ruim. Hij kijkt zowel naar de eisen die de ganzen stellen als de eisen die de mensen stellen met betrekking tot de pleisterplaatsen. Aldus wordt een aanzet gegeven tot een verantwoorde kosten-batenanalyse.

Inleiding

Natuurterreinen zijn door de groei van de bevolking en de produktie met name in deze eeuw in hoog tempo verdwenen of biologisch gezien gedevalueerd. Dit soort gebieden is zeker in een land als Nederland schaars geworden en is daarmee binnen het arbeidsveld van de economie komen te vallen.

Door het ontbreken van een marktmechanisme is het bepalen van een prijs voor deze gebieden niet zo maar mogelijk. Milieuver slechtering valt onder de niet in markttermen meetbare waarden, in economisch taalgebruik de externe effecten van de produktie, en in dit geval onder het „negatieve” deel hiervan. Dit houdt niet in dat allerlei natuurgebieden geen waarde zouden hebben, maar in de praktijk werd wel zo gehandeld.

De opvattingen zijn zoals bekend met name de laatste tien jaar sterk gewijzigd en als uitvloeisel hiervan is ook de problematiek van de waardebeoordeling van natuurgebieden onderwerp van verscheidene publikaties geworden 1).

Als een huis moet worden gesloopt voor de aanleg van een weg of fabriek dient de eigenaar schadeloos te worden gesteld. Dit kan geschieden door hem elders een nieuw huis aan te bieden. De kosten hiervan komen bij de investeringskosten van het onderhavige project. Als het nu geen huis betreft, maar een ander schaars goed, nl. een natuurterrein, dan zou in principe dezelfde procedure kunnen worden toegepast. M.a.w., ter compensatie wordt elders op een geschikte plaats een soortgelijk gebied gecreëerd; men gaat dan natuurbouw bedrijven. Bij de afweging van de kosten en baten van een bepaald object kan dit ook als theoretische oplossing worden gesimuleerd, hetgeen de schaduwprojectbenadering genoemd wordt 2).

Hooydonk en Van der Straaten 1) zijn nogal negatief over de toepasbaarheid hiervan: ze illustreren dit met voorbeelden als de Veluwe en de Oosterschelde. Slechts voor „kleine en oecologisch onbelangrijke natuurgebieden” zou zo iets eventueel mogelijk zijn. Wat betreft de grote gebieden hebben ze natuurlijk gelijk. Dat geen belangwekkende terreinen kunnen worden geschapen, moet bestreden worden (al kan dit vaak wel verscheidene jaren duren). Te denken valt hierbij bijv. aan

orchideeënweides, moerasgebieden en inlagen; verwezen kan verder worden naar wat in de IJsselmeerpolders gebeurt.

Het is de vraag of er een allesomvattende oplossing voor de problemen rondom de waardebeoordeling van natuurgebieden kan worden gevonden. Een meer pluriforme aanpak, die trouwens ook meer overeenstemt met de verscheidenheid in de natuur zelf, kan voor een aantal gevallen reeds nu een oplossing bieden, terwijl met de opgedane ervaring de mogelijkheden verder kunnen worden uitgebouwd.

Problemen zijn misschien eerder aan biologische zijde te verwachten, omdat de kennis nodig voor een economische kwantificering vaak nog ontbreekt. Getracht is de mogelijkheden na te gaan met een relatief simpel voorbeeld, het beheer van de in Nederland overwinterende wilde ganzen. Deze vogels leven in het winterhalfjaar hoofdzakelijk in cultuur- en semi-cultuurgebieden en hebben betekenis als jachtwild. Ze hebben slechts met één andere diersoort een nauwe relatie en dat is de mens; ganzen zijn hierdoor voor economiseren erg geschikt.

Nederland is in West-Europa veruit het belangrijkste land voor ganzen. De Westsiberische populaties van kol- en brandgans (resp. ca. 100.000 en 50.000 ex.; voor de laatste soort is dat ruim tweederde van het wereldbestand!) en de Spitsbergenpopulatie van de kleine rietgans (10.000-12.000 ex.) overwinteren hier vrijwel geheel, terwijl voor de West-Scandinavische grauwe ganzen (ca. 30.000 vogels) en de Westsiberische ondersoort van de rotgans (ca. 100.000 ex.) Nederland een zeer belangrijk doortrek- en in mindere mate overwinteringsgebied is. Ook rietgansen komen hier in vrij grote getale voor, tot soms 20.000 ex. Een aantal andere soorten wordt hier incidenteel wel waargenomen, maar is verder van geen belang.

Om de genoemde soorten voor Europa te behouden, zullen broed-, doortrek- en overwinteringsgebieden blijvend aan een aantal voorwaarden moeten voldoen. In tegenstelling tot Noord-Amerika is er in Europa nog geen sprake van een integraal beheer der populaties. Enerzijds is de hiervoor essentiële populatiedynamische kennis nog te summier, anderzijds werkt ook het grote aantal betrokken landen zeer belemmerend. Daarom zullen we ons hier beperken tot de kosten die gepaard gaan met de instandhouding van de

* Bij het schrijven van dit artikel heb ik veel medewerking gehad van de heren R. Meyer en H. Overbeek (CBS). Verder dank ik R.H. Drent, R. Huetting, R. Meyer en J. van der Ven voor het kritisch doorlezen van het manuscript, en de Directie Faunabeheer (Ministerie van Landbouw en Visserij) voor het ter beschikking stellen van gegevens over Jachtfondsuitkeringen.

1) R. Hooydonk en J. van der Straaten, De waardebeoordeling van natuurgebieden, *Natuur & Landschap*, 28, 1974, blz. 341-349. R. Huetting, Moet de natuur worden gekwantificeerd?, *ESB*, 21 januari 1970, blz. 80-84. R. Huetting, *Nieuwe schaarste en economische groei*, Agon Elsevier, Amsterdam, 1974.

2) L.H. Klaassen en T.H. Botterweg, Projectrealisatie en imponderabele effecten: een schaduwprojectbenadering, In P. Nijkamp (ed.), *Milieu en economie*, Rotterdam, 1974.

Nederlandse pleisterplaatsen. Voor details wordt verwezen naar Lambeck 3). De rotgans zal om zijn afwijkende habitat (kwelders en slikplaten) buiten beschouwing worden gelaten; de laatste jaren treedt wat betreft het fourageren trouwens wel een zekere convergentie met de andere soorten op: er wordt steeds meer op binnendijkse graslanden en wintergraanpercelen gegraasd, hetgeen samenhangt met een recente snelle aantalsstijging waardoor de voedselvoorraden op de slikken en kwelders met name 's winters ontoereikend zijn geworden.

Habitat

De voornaamste doortrek- en overwinteringsgebieden voor de meeste ganzensoorten zijn grootschalige graslanden. Alle typen worden bezocht mits de vegetatie door een natuurlijke (regelmatige overstroming met zout water) of kunstmatige (begrazing door vee, maaien) beperking kort blijft, d.w.z. minder dan 10 à 15 cm. Bij verruiging van een grasgebied wordt deze door de ganzen verlaten.

Een tweede terreintype wordt gevormd door akkers. Er wordt vooral gefourageerd op stoppelvelden van diverse graansoorten, percelen met achtergebleven aardappel- en suikerbietenresten en velden met klaver en opgekomen wintergraan. Het gebruik van akkers door ganzen is, afgezien van de rietgans, in de meeste gevallen van vrij recente datum.

Voor de grauwe gans zijn voorts biezenvelden van belang. Hoewel de aanwezigheid hiervan geen vereiste is voor het gebruik van een bepaald gebied als pleisterplaats, vormen biezenvelden voor een deel van de grauwe ganzen het belangrijkste habitat. De waterdiepte hierin moet gering zijn, hooguit een 20 cm. De betekenis van dit habitatype is in Nederland sterk teruggelopen, doordat ten gevolge van de Deltawerken veel percelen in het belangrijkste pleistergebied (Hollands Diep-Haringvliet + Biesbosch) verdwenen zijn. Nieuwe mogelijkheden doen zich voor in een nieuwe IJsselmeerpolder, maar het op gang komen van de landinrichting betekent ook het einde van de na het droogvallen ontstane biezenvelden. Een meer permanente compensatie lijkt het toenemend gebruik van bouwland te vormen.

Kenmerkend voor alle ganzenpleisterplaatsen is een open en wijds karakter. Voor een deel der gebieden is deze openheid een natuurlijk kenmerk; (half-)natuurlijke graslanden blijven alleen bestaan door periodieke overstromingen, waardoor bos- en ruigtevorming tegengegaan wordt. Maar anderzijds speelt bij de terreinselectie voor deze jachtvogels ook de factor veiligheid (goed overzicht) een belangrijke rol.

Naast de voedselreinen is de aanwezigheid van een slaapplek van doorslaggevend belang. Als zodanig fungeren bij eb droogvallende zand- en slikplaten c.q. ondieptes in mariene gebieden, ondieptes en zandbanken voor de kust van grote meren (bijv. het IJsselmeer), ondiepe (delen van) kleinere meren, vennen in heidegebieden en ondergelopen graslanden. Bij het dichtvriezen van het water overnachten ganzen ook op het ijs, als ze tenminste niet wegtrekken.

Het oppervlak van een slaapplek hangt in bepaalde gevallen duidelijk samen met de grootte van een troep: vennen worden alleen door kleine aantallen gebruikt. Meestal zal het type en de aard van de omgeving bepalend zijn voor het vereiste oppervlak. Een meer moet al gauw een paar honderd hectare groot zijn. Overstroomde graslanden variëren van 10 ha (zoals destijds het Terwispeler Grootschar bij Beetsterzwaag) tot een paar honderd ha (bijv. dat bij de Grote Brekken in Zuid-Friesland bedraagt maximaal 200 ha).

In een aantal gebieden ligt de slaapplek in het fourageergebied of grenst daaraan. Als beide gescheiden zijn, bedraagt hun onderlinge afstand meestal maar een paar kilometer. Afstanden van meer dan 10 km komen maar weinig voor. De ene soort (kleine rietgans) lijkt bovendien wat grotere afstanden te tolereren dan de andere (bijv. de grauwe gans).

De door ganzen bezochte fourageergebieden hebben over het algemeen een vrij groot oppervlak: het gemiddelde

Tabel 1. Energieverbruik en voedselbehoefte van de in Nederland pleisterende ganzen

Soort	Gemiddelde energiebehoefte in Kcal/dag.	Aantal ganzedagen × mln.	Benodigde hoeveelheid wintergras in kg DW × 1000
Grauwe gans ...	400	0,9	180
Rietgans	440	0,5-0,6	110-135
Kleine rietgans .	370	1,0	190
Kolgans	340	5,8	1000
Brandgans	305	3,6	560

van de door Mörzer Bruyns 4) geïnclassificeerde pleisterplaatsen van enige betekenis ligt op ca. 1200 ha. Niet het gehele oppervlak wordt even intensief gebruikt. Onderscheid kan worden gemaakt in de meestal centraal gelegen primaire voedselreinen, waar het meest gefourageerd wordt en de gebieden daaromheen, die meer de functie van bufferzone tegen verontrusting hebben.

De factor verstoring c.q. veiligheid is bij de habitatkeuze van ganzen van grote betekenis. Philippona 5) en Lebret 6) noemen „rust” zelfs naast voedselreinen en een slaapplek als derde habitateis.

Voedselbehoefte en draagkracht van terreinen

Naast de kwalitatieve gegevens zal men de voedselbehoefte van ganzen moeten kennen, zodat men op grond van de beschikbare voedselvoorraad in een gebied de draagkracht per ha kan berekenen. Te zamen met gegevens over het terreingebruik en de gemiddelde verblijfstijd kan men dan uiteindelijk bepalen hoe groot een bepaald gebied moet zijn om er een x-tal ganzen te laten overwinteren.

Belangrijk hierbij zijn zaken als de energiewaarde van het betreffende voedsel, de energeticiteit van een gans, zijn verteerings-efficiëntie, het fouragegedrag van de vogels en de bepaling van de voedselvoorraad en het verloop hiervan in het winterseizoen. Ter simplificering is er vanuit gegaan dat er alleen gras wordt gegeten. Aan de hand van schattingen van het aantal in Nederland doorgebrachte ganzedagen, de gemiddelde temperatuur in de verblijfsperiode en daarmee samenhangend de gemiddelde energiebehoefte, en de voedingswaarde van wintergras voor ganzen, kan worden berekend, dat er in totaal ca. 2.000 ton DW (drooggewicht) wintergras nodig is. Voor ganzen is op normaal cultuurgrasland maximaal ca. 350 kg DW/ha beschikbaar; de graslengte loopt hierbij terug van 5 naar 1,5 cm.

Aan primaire voedselreinen is dan al zo'n 5.700 ha grasland nodig. Daarnaast zullen er nog gebieden als bufferzone moeten dienen. Dit laatste betekent dat er geen lineair verband tussen het oppervlak van een pleisterplaats en zijn draagkracht bestaat.

Om deze uit beheers- en financieel oogpunt belangrijke relatie vast te stellen zijn een aantal berekeningen gemaakt. Uitgegaan is van twee mogelijkheden:

- vanaf 300 m van de grens van het gebied is een maximaal gebruik mogelijk, terwijl de zone van 200-300 m een overloopfunctie heeft;
- beide grenzen liggen op 200 en 100 m.

De draagkracht van de primaire terreinen is berekend op 2.000 kolgansdagen/ha en die van de overloopzone wordt

3) R.H.D. Lambeck, *Oecologie en beheer van de wilde ganzen in Nederland*, Doctoraal verslag, Zoöl. Lab. RU Groningen/Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg, 1973.

4) M.F. Mörzer Bruyns. Pleisterplaatsen van wilde ganzen in Nederland, *Het Vogeljaar*, 14, 1966, blz. 235-260.

5) J. Philippona, Ganzen in een veranderende wereld, *Het Vogeljaar*, 14, 1966, blz. 192-198.

6) T. Lebret, De hoekstenen van het beheer van de ganzenstand in de Nederlandse winterkwartieren, *Het Vogeljaar*, 14, 1966, blz. 225-234.

naar aanleiding van gegevens van Kuyken 7) op 25% daarvan gesteld. Aangenomen is verder dat het gebied vierkant van vorm is.

De relatie tussen oppervlak van een pleisterplaats en de gemiddelde draagkracht per ha is afgebeeld in figuur 1. Hieruit blijkt dat een gebied van minder dan 500 ha inefficiënt is. De grootte kan het beste 1.000 ha of meer zijn. De lokale situatie is natuurlijk erg belangrijk. De aanwezigheid van bijv. wegen of huizen in het gebied verkleinen de draagkracht, terwijl bij grote rust aan de rand het gebruik van de overloopzonen zal toenemen.

Met deze gegevens heeft men in principe de mogelijkheid om het verlies van een gebied door bepaalde maatregelen elders te compenseren. Doordat „ganzenreservaat” nooit de enige bestemming van de grond is, zijn er in het economische vlak complicerende factoren, die nog nader aan de orde zullen komen.

Economische betekenis van ganzen

Ganzen hebben voor de mens betekenis als jachtvogel en als waarnemingsproject voor natuurliefhebbers. Daarnaast wordt het instandhouden van ganzenpopulaties belangrijk geacht voor het handhaven van een soortenrijk milieu.

Volgens een zeer grove schatting zouden er in geheel Europa jaarlijks ca. 300.000 ganzen worden geschoten 8). Daarnaast worden in het hoge noorden ook nog grote aantallen buitgemaakt bij drijfjachten op ruiende, niet vlieg-vlugge dieren. Voor bewoners van hoog-noordelijke streken vormen ganzen vaak een belangrijke voedselbron. Dit geldt niet meer voor de bevolking in de overwinteringsgebieden. Wel wordt een deel van de geschoten vogels nog verhandeld en zal consumptie door de jager zelf een besparing voor hem betekenen. De totale opbrengsten kunnen door gebrek aan gegevens nog niet worden berekend, maar zullen vermoedelijk niet groot zijn.

De economische waarde van ganzen is gedeeltelijk te berekenen uit de uitgaven die jagers en natuurliefhebbers zich getroosten om deze vogels te schieten of waar te nemen. Daarbij moet men niet alleen uitgaan van de Nederlandse situatie, omdat dezelfde populatie ganzen ook van betekenis is voor de recreatie in andere landen en als voedselbron voor mensen in de buurt van de broedgebieden. Onderzoek hiernaar is in Europa niet verricht.

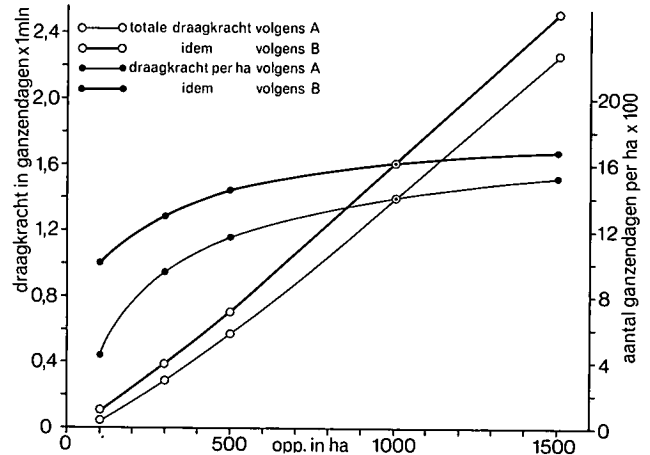
Dit is wel gebeurd in de Verenigde Staten. De ganzenjacht heeft daar haast het karakter van massarecreatie. Dit heeft in de loop van de laatste decennia geleid tot het creëren van een groot aantal reservaten, waarin „onder toezicht” jacht kan plaatsvinden en waarbij vele honderden mensen werk vinden in het beheer van die gebieden, de bewaking, jachtcontrole en onderzoek. Volgens Henderson (in Vaught 9)) leverde de populatie van 120.000 Canadaganzen die op Swan Lake Refuge (Missouri) overwintert tijdens het verblijf daar in 1963 een netto opbrengst van \$ 20 mln. op. De waarde van de ca. 420.000 Canadaganzen in de Mississippi-Flyway (ca. 30% van het totale bestand van deze soort en met 43% van alle Amerikaanse ganzejagers) werd door Vaught 9) een half miljard dollar geschat!

De Europese situatie is hier niet zonder meer vergelijkbaar. Zeker in Nederland zal de jacht nooit een dergelijke omvang kunnen aannemen. Daarvoor zijn de resterende gebieden te klein; de sterke verstoring zou deze waarschijnlijk ongeschikt voor de ganzen maken.

In ons land staat het veilig stellen van de populaties voorop, hetgeen geresulteerd heeft in een zeer beperkte jachtijd en volledige bescherming van enkele soorten. Op een aantal plaatsen leggen jagers zich vrijwillig verdere beperkingen op. Voorts krijgt een aantal jagers korting op de pacht op voorwaarde dat zij niet op ganzen jagen. Dit gaat om bedragen van ca. f. 8 per ha.

De visuele recreatie is in Nederland vermoedelijk belangrij-

Figuur 1. De relatie tussen de draagkracht (in kolgansdagen) en het oppervlak van een gebied

ker. Deze kan in veel gebieden nog wel worden uitgebreid. Hierbij wordt met name aan het plaatsen van uitkijktorens aan de rand van pleisterplaatsen gedacht; zoals ook op de Wildfowl Trust te Slimbridge (Engeland) is gebeurd en waarvan elk seizoen tienduizenden mensen gebruik maken. In het nieuwe ganzenreservaat „De Ganzengouw” zullen dergelijke torens worden gebouwd. Zolang dit geen verstoring teweeg brengt is dit type recreatie verantwoord. Het heeft een educatieve functie, terwijl men het ook als tegenprestatie kan beschouwen voor de uitgaven die de gemeenschap doet voor het veilig stellen van het voortbestaan van deze vogels.

Beheerskosten

Ganzen verblijven voor een belangrijk deel op cultuurland. Het gebruik hiervan door de ganzen komt dan enigermate in een concurrentiepositie te staan met het agrarisch gebruik van de grond. Ten eerste kan dit het gevolg zijn van directe schade aan de gewassen. En ten tweede kunnen habitateisen van deze vogels, zoals rust (d.w.z. het gebied moet nauwelijks bewoond zijn en slecht ontsloten) en in het geval van het ontbreken van een geschikte slaapplek een slechte ontwatering, niet stroken met een optimaal agrarisch gebruik. Men krijgt dus te maken met een belangenafweging tussen de economische betekenis van de landbouw ter plaatse en die van de ganzen.

Directe schade aan gewassen treedt maar weinig op. Voor zover het achtergebleven resten zijn van geoogste gewassen, is dit zonder meer duidelijk en kan zelfs het feit dat bijv. achtergebleven aardappels niet zullen spruiten als een positieve bijdrage worden aangemerkt. Het gras dat wordt gegeten zou voor een belangrijk deel 's winters toch afgestorven zijn. Daar waar 's winters echter schapen worden gehouden kunnen ganzen potentiële voedselconcurrenten zijn. Uit proeven is gebleken dat zelfs bij een abnormaal hoge begrazingsdruk geen blijvende schade aan de grasmat wordt toegebracht; ook als de grond nat is. Wel kan door begrazing in het voorjaar een groeiachterstand optreden, waardoor het jongvee langer moet binnenblijven. Van op één na alle soorten zijn de meeste vogels normaal al vertrokken voordat de grasgroei weer op gang komt. Rotganzen blijven hier echter tot eind mei begin juni, zodat het binnendijks grazen in het voorjaar van deze soort wel directe schade betekent (zie onder).

7) E. Kuyken, Grazing of wild geese on grasslands at Damme, Belgium, *Wildfowl*, 20, 1969, blz. 47-54.

8) K. Dobrowolski en E. Nowak, *Über den „Jagddruck” auf Wasservogel in Europa, Ergebnisse der H.R.R.G.-Befragung*, Symp. on rational use of waterfowl resource, Brno, 1972, blz. 23-33.

9) R. W. Vaught, Problems and economics of Canada goose management in the Mississippi Flyway, in: R.L. Hine en C. Schoenfeld (ed.), *Canada goose management*, Madison (Wisc.), 1968, blz. 25-29.

Tabel 2. Uitkeringen door het Jachtfonds voor schade aangericht door voornamelijk beschermde ganzensoorten (per jaar in gld.)

1965 geen	1966 1.200	1967 277,50	1968 geen	1969 geen	1970 8.080
1971 7.125	1972 5.063,25	1973 4.200	1974 6.220	1975 71.130	1976 350.000

Het fourageren op wintergranen blijkt evenmin schade te veroorzaken. Met als uitzondering een eventuele voorjaarsbe-grazing door rotganzen. De mogelijkheid bestaat dat onder zeer natte omstandigheden de jonge plantjes vertrappeld worden, maar echt bewezen is dit nog steeds niet. In speciale gevallen, bijv. als een troep ganzen in een perceel karwij terecht komt, ontstaat wel weer schade. Hetzelfde gebeurde vroeger regelmatig als grauwe ganzen in biezencultures fourageerden, maar het oppervlak hiervan is ten gevolge van de Deltawerken sterk teruggelopen.

In gevallen waarbij soorten, waarop de jacht gesloten is, schade aanrichten, kunnen boeren een vergoeding krijgen uit het Jachtfonds. De uitkeringen in de periode 1965-1976 staan vermeld in tabel 2. Dit betreft alleen duidelijke schadegeval-len, zodat niet noodzakelijkerwijs alle ganzenschade hiermee is weergegeven. Tot en met 1974 gaat het hierbij om kleine bedragen. De laatste twee jaar zijn de uitkeringen fors geste-gen, het grootste deel hiervan komt op het conto van de rotgans. Bij het zeer grote bedrag in 1976 moet worden aangetekend dat hierin tevens een soort droogtecompensatie verwerkt zit: droogte- en ganzenschade bleken namelijk niet te scheiden. En f. 37.000 was in feite een achterstallige betaling voor 1975. Mogelijk zal de aankoop van een reservaat op Texel, waar de rotgansproblemen het grootst zijn door het ontbreken van geschikte kweldergraslanden, de uitkeringen weer sterk terugdringen.

Wel moet worden bedacht dat de positieve effecten van ganzenbegrazing, zoals het opruimen van gewasresten en onkruiden (zaden), een verhoogde omzetsnelheid van nutriënten, een verbetering van de structuur van de graszode en

Tabel 3. Geraamde kosten voor een aantal alternatieve gebruiksmogelijkheden van het gebied „De Ganzengouw” in Zuidelijk Flevoland (in gld.) a)

	Landbouw A	B	Landbouw + natuurterrein C	D ₁	D ₂
Inrichtingskosten	2.592.000	2.600.000	2.519.000	1.873.000	1.873.000
Inkomstenderving t.o.v. een grond- gebruik zonder beperkingen	—	61.000	161.000	605.000	1.235.000

a) Gegevens van Bruning et al., zie voetnoot 10; veronderstelde grootte 1000 ha.

een vermindering van de legering van granen, niet berekend zijn.

Bij de inrichting van een geheel nieuw gebied als ganzenreservaat kan men de agrarische opbrengsten van de grond zonder en met gebruiksbepalingen t.b.v. ganzen tegen elkaar afwegen. Een voorbeeld hiervan vormt het toekomstige ganzenreservaat de Ganzengouw in Zuidelijk Flevoland. In een voorstudie berekenden Bruning et al. 10) de inrichtingskosten van het gebied bij vier alternatieven:

- de toen nog begrote 1000 ha is volledig voor de landbouw beschikbaar;
- 100 ha is aan gebruiksbepalingen onderhevig;
- dit is met 300 ha het geval;
- dit is met alle 1000 ha het geval (zie tabel 3).

Voor de opbrengstberekeringen is uitgegaan van melkvee-bedrijven, terwijl aangenomen is dat de grasopbrengst op grond zonder beperkingen twee keer zo hoog is als die met beperkingen. In categorie d is als tweede mogelijkheid uitgegaan van vetweide-rij. De berekende jaarlijkse inkomstenderving t.o.v. een volledig gebruik bij elk van de alternatieve gebruiksmogelijkheden staat in tabel 3.

10) H.A. Bruning, A.H. Agting, H. de Jong, H. Smits en G. Velthuis, *Enkele beschouwingen over enige inrichtingsmogelijkheden van een natuurterrein in sectie N in Zuidelijk Flevoland*, Int. Rapport no. 183, Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders, 1970.

Kolganzen in de Goese Poel, Zuid-Beveland. (foto: R. Kleingeld, Delta Instituut voor Hydrobiologisch Onderzoek, Yerseke)

Brandganzen op het Zwin, België (het betreft hier in gevangenschap levende dieren). (foto: R. Kleingeld, Delta Instituut voor Hydrobiologisch Onderzoek, Yerseke)

Deze financiële verschillen zijn in feite wat kleiner omdat een deel der opbrengsten uit subsidies voortkomt. In het geval van de Ganzengouw is in principe voor mogelijkheid c gekozen.

In bovenstaand geval heeft men te maken met goede landbouwgrond. Ganzen pleisteren vaak in gebieden van wat „mindere” kwaliteit, bijv. met een slechte ontwatering. De bedrijfsvoering kan hier niet optimaal zijn. De kans bestaat dat afzien van verbeteringen in feite een inkomstenderving betekent, die dan weer bij de beheerskosten t.b.v. de ganzen geteld moet worden. Een afweging is mogelijk via een kosten-batenanalyse.

Van der Ven 11) heeft destijds een voorbeeld uitgewerkt voor het ganzengebied „Van Oordt's Mersken” bij Beetsterzwaag. In alternatief a wordt in het 700 ha grote gebied een ruilverkaveling uitgevoerd en in b worden enkele werken uitgevoerd om een optimaal beheer t.b.v. de kol- en brandganzen mogelijk te maken, met behoud van agrarische activiteiten. Zijn cijfers zijn samengevat in tabel 4. Niet alle posten hierin zijn onder de noemer geld gebracht, daar deze momenteel nog niet kwantificeerbaar zijn (de z.g. P.M.-posten).

Bij kapitalisatie tegen 7% is in alternatief a het deficit f. 25.000 terwijl dat in b al naar de miljoen loopt. Doordat in een ruilverkaveling veel grotere, onderhoud vergende investeringen zijn gedaan, is het saldo hierbij veel gevoeliger voor de rentestand. Bij kapitalisatie tegen 8% is het deficit reeds tot een kwart miljoen opgelopen. Bij een hoge rentestand is alternatief b financieel niet eens onaantrekkelijk. Bovendien geldt ook hier dat een deel van de opbrengstverhoging in feite uit subsidies bestaat.

In de laatste jaren zijn de kosten van cultuurtechnische werken snel gestegen, terwijl de opbrengsten in het landbouwbedrijf relatief veel minder toenamen. Dit betekent dat momenteel het deficit van een „ruilverkaveling” aanzienlijk groter zal zijn dan in de ramingen van Van der Ven. Een ander punt van overweging is verder dat investeringen in qua grondstructuur vrij slechte gebieden een veel geringer rendement hebben dan in „goede” gebieden. Inrichting van een marginaal graslandgebied t.b.v. ganzen en weidevogels kan bedrijfseconomisch mogelijk zelfs rendabel zijn.

Voor een idee van de jaarlijkse beheerskosten van een ganzengebied kan wederom „Van Oordt's Mersken” model staan. Hier is in 1963 begonnen met het creëren van een ganzenreservaat en t/m 1973 is hiervoor voor ca. f. 1 mln. ruim 314 ha aangekocht. In 1973 werd t.b.v. het beheer f. 37.013 uitgegeven, w.o. het salaris van een opzichter/beheerder. Daartegenover stond een opbrengst van f. 21.960 aan pacht, zodat voor dat jaar het reservaat f. 15.053 kostte. Om een indruk te geven van het gebruik door ganzen, in het seizoen

Tabel 4. Kosten-batenanalyse voor twee inrichtingsmogelijkheden van het ganzengebied „Van Oordt's Mersken” bij Beetsterzwaag a)

a. Ruilverkaveling		Baten	
Kosten			
Ontwateren (gemaal)	f. 200.000	Opbrengstverhoging	f. 4.300.000(k)
Verdere verbetering		Nadelig saldo	25.000
waterhuishouding	80.000		
Grondverbetering	245.000		
Boerderijverplaatsing	200.000		
Wegenaanleg	400.000		
Onderhoud (20% geïnvest. bedrag per jaar)	3.200.000(k)		
Verloren gaan huidige biotopen	p.m.		
Totaal	f. 4.325.000		f. 4.325.000
b. Ganzenreservaat		Baten	
Kosten			
Waterbeheersing	f. 100.000	Bemesting door ganzen f.	p.m.
Productieverlies door grazende ganzen	p.m.	Retle pacht opbrengst	500.000
Theoretische pacht opbrengst	800.000(k)	Nadelig saldo	830.000
Onderhoud (15% investeringen)	215.000(k)		
Bewaker	215.000(k)		
Totaal	f. 1.330.000		f. 1.330.000

a) Naar J. van der Ven, zie voetnoot 11; (k) = gekapitaliseerd tegen 7%.

1974/75 werden er op de pleisterplaatsen bij Beetsterzwaag, waarvan „Van Oordt's Mersken” de kern vormt, in totaal ca. 750.000 ganzedagen (vnl. van kol- en brandgans) doorgebracht. De vogels verbleven de meeste nachten in het reservaat en ca. 40% van de fourageertijd (berekend naar gegevens van H. Wieringa 12). Van het reservaat profiteren naast de ganzen ook veel weidevogels en bepaalde botanisch interessante biotopen.

Van andere natuurgebieden zijn de extra kosten die worden gemaakt voor het beheer ten behoeve van de ganzen niet bekend.

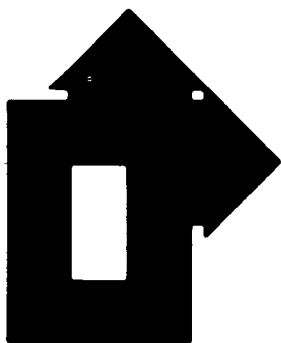
Conclusies

Ganzen stellen aan een pleisterplaats drie belangrijke eisen: er moet voedsel zijn, een slaapplek en voldoende rust. De voedselbehoefte van een gans en de draagkracht van een terrein kunnen nu vrij nauwkeurig worden berekend. Het benodigde oppervlak aan slaapplek levert meer problemen op en de invloed van de factor rust is nog zeer moeilijk te kwantificeren. In hoeverre ganzen naar gebieden buiten hun traditionele trekroutes kunnen worden gelokt, is evenmin nog bekend. Ondanks deze problemen lijkt het mogelijk te zijn het verlies van een ganzengebied elders te compenseren. We hebben daarbij een vrij goed inzicht in de kosten van het inrichten van een nieuwe of het uitbreiden van een bestaande pleisterplaats, en het beheer hiervan. Om tot een volledige economische afweging te komen, zou men echter ook de vraag naar ganzen moeten kunnen kwantificeren. Dit blijkt nog niet mogelijk te zijn. Meer inzicht in de „opbrengsten” van de ganzenpopulaties zou men kunnen krijgen door het aanleggen van jachtstatistieken en onderzoek naar het uitgavenpatroon van jagers en vogelaars.

R.H.D. Lambeck

11) J. Van der Ven. *Naar andere waarderingen in een veranderende omgeving*. Doctoraalscriptie Planologisch Inst. RU Groningen, 1970.

12) H. Wieringa. *Terreinkeus van de kolgans in Z.O. Friesland*. Doctoraal verslag Zoöl. Lab. RU Groningen, 1975.

De relatieve betekenis van de VAD

A. F. VAN ZWEEDEN

Prof. Albeda is meer dan wie ook in dit land de geschikte man om zogenaamd fundamentele tegenstellingen te overbruggen. Hij mag dan geschoold zijn in het typische harmonie-denkpatroon van het CNV, inmiddels heeft hij zich ontpopt als een sociaal-economisch denker die diep overtuigd is van de relativiteit van klassentegenstellingen. Albeda wekt wel eens de indruk in zijn geschriften al te luchthartig heen te lopen over maatschappelijke tegenstellingen. Zijn overtuiging dat er een algemene overeenstemming van alle partijen nodig is voor het sociaal-economisch beleid zal hem ongetwijfeld van pas komen bij zijn poging een CDA/PvdA-kabinet te smeden.

Die overtuiging beleed hij bij de algemene beschouwingen in de Eerste Kamer over de begroting 1977. Hij zei toen dat voor een slagen van het regeringsbeleid ten minste nodig is de passieve medewerking van werkgevers en vakbeweging. „In wezen moet men vaststellen dat het aanbieden van een nieuwe wetgeving op het terrein van de vermogensaanwasdeling en de ondernemingsraden een onvoldoende basis is voor het creëren van consensus”.

Voor al deze laatste relativerende toevoeging maakt duidelijk, hoe Albeda denkt over de betekenis van zogenaamde maatschappij-hervormende voorstellen. Den Uyl heeft bij zijn mislukte formatiepoging de VAD voorgesteld als het middel bij uitstek om de medewerking van de vakbeweging te kopen voor ten minste twee jaar loonbevrozing. Ook Van den Doel meent in de *Haagse Post* dat een „sterke VAD” noodzakelijk is om de werknemers het gevoel te geven, dat zij niet voor niets loonoffers brengen.

Bij de formatie-besprekingen is duidelijk geworden dat het door staatssecretaris Van Rooijen gewijzigde VAD-ontwerp zo weinig oplevert, dat het nodig is de winsten op aardgas bij de VAD te betrekken om nog tot een noemenswaardige opbrengst te komen. Materieel stelt de VAD bijzonder weinig voor en het idee om alleen de werknemers te laten delen in een stukje van de aardgaswinsten is uit een oogpunt van rechtvaardiger verdeling van de overwinsten waaraan de werknemers door hun

loonmatiging bijdragen een lachertje. Aardgaswinsten ontstaan immers niet door arbeid, maar uitsluitend door de hoge prijs die de gebruikers ervoor moeten betalen. Aardgasariefen zijn te vergelijken met indirecte belastingen waarop de staat, dus de gemeenschap, zelf al voor het grootste deel beslag legt. Een VAD die moet worden gevoed uit het afgeroomde restant van de overwinst en uit aardgasopbrengsten, lijkt mij geen krachtig instrument om de invloed van de vakbeweging en de werknemers op de vermogensvorming meer dan symbolisch te vergroten.

Bovendien heeft Albeda gelijk, als hij stelt dat de VAD niet geschikt is om een basis voor algemene instemming met het beleid te leggen, omdat de afkeer van de ondernemers en kapitaalbezitters van de VAD zeker zo onevenredig groot is als de betekenis die de voorstanders eraan toekennen. Die afkeer geldt in het bijzonder de collectivistische opzet en de macht die de vakbeweging zou kunnen usurperen door als enige het fonds te beheren. De vakbeweging zou haar macht verkeerd kunnen gebruiken als haar beheer niet „marktconform” zou zijn, dat wil zeggen als zij zich bij haar beleggingspolitiek meer door sociale dan door financiële oogmerken zou laten leiden. Vandaar dat het CDA helemaal geen apart VAD-fonds wenste onder beheer van de vakbeweging, maar voorstelde de VAD onder te brengen bij het Fonds voorheffing pensioenplicht waarin ook de werkgevers vertegenwoordigd zijn. Den Uyl en de ontwerper van het oorspronkelijke VAD-ontwerp Boersma hebben dit voorstel verontwaardigd afgewezen.

De economische deskundigen van de SER die in hun rapport een beleid hebben aanbevolen dat in grote trekken overeenkomt met de ideeën die Den Uyl in zijn tweede memorandum heeft ontvouwd, waren van mening dat er een „maatschappelijke en economische rechtvaardiging kan bestaan voor winst-delingsregelingen die erop gericht zijn de uit de risicobuffer- en financieringsfunctie van het rendement voortvloeiende vermogensaanwas met behoud van bedoelde functies, aan een ruimere kring ten goede te doen komen dan uitsluitend

aan de kring van oude aandeelhouders”. De deskundigen schreven een beleid voor dat moest leiden tot een verlagening van de arbeidsinkomensquote en verbetering van het rendement. De commissie kende aan het rendement een drieledige functie toe: de mogelijkheid om reserves op te bouwen waarmee tegevallen kunnen worden opgevangen, een prikkel voor nieuwe investeringen en de functie van financieringsmiddel. In deze optiek past volgens de deskundigen een vermogensaanwasdeling.

In deze context wordt de VAD gezien als een onderdeel van een sociaal-economisch beleid dat vooral gericht is op nieuwe vermogensvorming. Er is de SER-deskundigen wel verweten dat zij hadden nagelaten hun aanbevelingen te plaatsen in een sociaal kader, maar op dit punt gaven zij toch blijk te begrijpen dat het niet aangaat om van de werknemers offers te vragen zonder ze te laten delen in de winsten en nieuwe vermogens die daardoor kunnen worden gevormd.

Alleen in deze opvatting kan een VAD bruikbaar zijn. De VAD laat een groter deel van de winst in de onderneming. De werkgevers zouden eindelijk moeten durven erkennen dat een vermogensdeling met hun werknemers de positie van de ondernemingen kan versterken. Overwinst die mogelijk wordt gemaakt, doordat de loonkosten dalen of stabiel worden gehouden komt niet in aanmerking om aan aandeelhouders te worden uitgedeeld.

De opvatting dat overwinst alleen maar kan ontstaan bij onvolledige mededinging en daarom zou moeten worden verdeeld onder alle burgers vloeit voort uit verouderde klassiek-economische noties. Deze opvatting die wordt gepropageerd door Prof. Grapperhaus en die terug te vinden is in voorstellen die bij de kabinetsformatie actueel zijn geweest (de opbrengsten verdelen via het AOW-fonds), sluit niet aan bij de sociaal-economische werkelijkheid. De overwinsten die ontstaan als gevolg van een doelvariabele van het sociaal-economisch beleid waarover de regering en sociale partners overeenstemming moeten zien te bereiken, zijn eerder de uitkomst van een maatschappelijk en politiek krachtenspel

Versterking van het slangarrangement

DRS. J. C. VAN KESSEL

Het vraagstuk van de wisselkoersen schijnt een bijzondere aantrekkingskracht uit te oefenen op macro-economen. Laten zij op andere terreinen de concretisering van hun theorieën veelal over aan de politiek, zodra de wisselkoers in het geding is, wordt kennelijk geappelleerd aan het praktisch vernuft en bloeien nieuwe loten aan de stam van vaste of zwevende wisselkoersen. In het Duitse taalgebied staan zij als „Währungs-ingenieure” bekend.

In *ESB* van 15 juni j.l. zetten Coffey en Rijnvos deze traditie voort en voeren de multilaterale clearing ten tonele als een mogelijke stap voorwaarts in de richting van een Europese economische en monetaire integratie op lange termijn. Noodzakelijke voorwaarde hiervoor, constateren zij, is het in evenwicht brengen van de interne economische en monetaire verhoudingen door harmonisering en het omlaag brengen van de nationale inflatieniveaus, alsmede het elimineren van onderlinge betalingsbalansonevenwichtigheden. Indien deze noodzakelijke voorwaarde vervuld zou zijn, dringt zich wel de vraag op wat nog — althans inhoudelijk — aan integratie te wensen ware. Parallelliteit in

interne ontwikkeling (inflatie) en externe positie (betalingsbalans) is dan immers bereikt. De formele kroon van één Europese munt is dan in theorie een vrij eenvoudige stap.

De vraag is in hoeverre multilaterale clearing zou kunnen bijdragen aan het herstel van de externe evenwichtigheden. Alvorens een onderzoek daartoe te doen, is het goed te realiseren wat de oorzaken van de huidige onevenwichtigheden zijn. De les van de zwevende wisselkoersen is dat de ontwikkeling van de externe positie, zeker op lange termijn, het gevolg is van de interne economische ontwikkeling en politiek.

In deze zin is het onverschillig welk wisselkoersregime men heeft en welke vernuftige instrumenten men daarbij hanteert. Dit is ook de oorzaak dat de gedachte om de Europese monetaire unie als trekpaard voor de economische integratie te laten fungeren, bij voorbaat tot mislukken gedoemd was. Het plan-Duisenberg, tot nu toe de laatste variant bij de vele pogingen het Europese integratieproces een nieuwe impuls te geven, heeft de schijn een voortzetting te zijn van de voorttrekkersfunctie van de monetaire unie. In wezen wordt in de opzet-Duisenberg echter teruggekeerd naar het primaat van de economische politiek en de noodzaak tot coördinatie daarvan binnen de Europese Gemeenschap. De monetaire jas, waarin het plan gestoken is, dient als aangrijpingspunt voor de coördinatie van de economische politiek van de lidstaten. De doelzones voor de wisselkoersen fungeren als praatpunten voor het onderlinge overleg over het economisch-politieke beleid, zonder dat aan deze doelzones directe valutatechnische betekenis kan worden gehecht.

Hoewel wisselkoers technische instrumenten derhalve geen wezenlijke bijdrage zullen leveren aan de oplossing van de kernproblematiek van externe onevenwichtigheden, is het vanzelfsprekend wel mogelijk dat instrumenten en technieken bepaalde storingen kunnen opheffen of juist versterken. De invloed hiervan beperkt zich in het algemeen tot de korte termijn. Op de

lange termijn zal ieder instrument ongeschikt blijken aan de onderliggende fundamentele economische krachten.

De door Coffey en Rijnvos voorgestelde methodiek van multilaterale clearing valt in de categorie van valutatechnische instrumenten en de waarde daarvan is dus bij voorbaat beperkt. Binnen dit wat engere gezichtsveld kan, zoals de auteurs bepleiten, worden nagegaan welke bijdrage mag worden verwacht van multilaterale clearing. Teruggrijpen naar de Europese Betalingsunie is niet zinvol, zoals de auteurs terecht signaleren, omdat de probleemstelling indertijd wezenlijk anders lag. De toenmalige dollarschaarste noopte tot stimulering van het onderling aanvaarden van elkaars zwakke valuta.

Coffey en Rijnvos laten zich niet expliciet uit over het voordeel van multilaterale clearing, maar gezien het gegeven rekenvoorbeeld moet dit worden gezocht in het zoveel mogelijk uitschakelen van de valutastromen via de valutamarkten en zodoende het daarmee verbonden wisselkoersrisico. Het ten tonele gevoerde rekenvoorbeeld werkt overigens uit didactisch oogpunt enigszins versluisend. Aangetoond wordt het verschil tussen separate verrekening van de betalingsstromen enerzijds en clearing anderzijds. Het specifieke voordeel van multilaterale clearing boven bilaterale clearing komt niet uit de verf, omdat wordt gewerkt met een drielandenmodel. Dit specifieke voordeel blijkt pas in een vierlandenmodel, wanneer de bilateraal te clearen saldi het aantal multilaterale saldi gaat overtreffen. De vraag is wat dit voordeel behelst. Coffey en Rijnvos stellen dat door multilaterale clearing het wisselkoersrisico beperkt blijft tot de resterende saldi. Het is niet direct in te zien wat de auteurs hierbij voor ogen staat. Een systeem van clearing, verrekening van schulden en vorderingen bilateraal of multilateraal is mogelijk, zodra de hoogte van deze bedragen vaststaat. Bij de binnenlandse bankenclearing is dat geen probleem. Bij internationale clearing staan de bedragen in de nationale valuta eveneens vast, onbepaald

dan van marktontwikkelingen. Daarin ligt de grond van rechtvaardiging voor deling van de overwinst met de werknemers en voor beheer daarvan door de vakbeweging. In deze optiek past eigenlijk alleen een collectivistische opzet.

Albeda zou aan het inpassen van de VAD in het sociaal-economische denkpatroon een belangrijke bijdrage kunnen leveren door zowel voor- als tegenstanders van de relatieve waarde van dit verdelingsinstrument te doordringen. De VAD kan in onze samenleving nauwelijks gebruikt worden als een hefboom om de maatschappij te hervormen, maar wel als een middel om overeenstemming te bereiken over een beleid dat toch in de eerste plaats gericht moet zijn op de werkgelegenheidsontwikkeling.

A.F. van Zweeden

is nog tegen welke koersen de bedragen moeten worden omgerekend.

Ten principale staat hier alleen de weg open van vaste wisselkoersen. Zwevende wisselkoersen (ook binnen een zekere bandbreedte), die op een vrije valutamarkt tot stand komen, betekenen per definitie separate vaststelling van de transacties tegen de overeengekomen koersen, waarna multilaterale clearing in theorie nog mogelijk is, maar geen nuttige functie meer vervult omdat de koersvorming al volledig vrij heeft plaatsgevonden. Het wisselkoersrisico blijft voor de marktpartijen volledig bestaan. Werkt men met vaste wisselkoersen dan wordt het wisselkoersrisico voor de marktpartijen uitgeschakeld; de eventuele verrekensaldi vertalen zich in wijzigingen van de deviezenposities van de centrale banken. Wellicht interpreteren de auteurs deze wijzigingen in de deviezenvoorraden als het resterende valutarisico. Dit zou echter onjuist zijn. De centrale banken die een salditekort hebben zien hun koersrisico over de deviezenvoorraad met een gelijk bedrag verminderen, de centrale banken met een overschot zien hun koersrisico met een gelijk bedrag toenemen, zodat per saldo voor de totaliteit van centrale banken geen wijziging in het koersrisico optreedt.

Gaat men uit van een systeem van vaste wisselkoersen, dan geraakt men wat betreft de doelstelling van de multilaterale clearing in een cirkelredenering. Opzet was het creëren van een instrument dat zou bijdragen tot meer stabiliteit in de wisselkoersverhoudingen. Noodzakelijke voorwaarde voor dit instrument blijkt echter een systeem van vaste wisselkoersen, dat zelfs minder flexibiliteit dient te hebben dan het huidige slangarrangement.

De auteurs hebben dit dilemma impliciet onderkend, waar zij verder onderzoek bepleiten naar een aangepast systeem van multilaterale clearing voor daarvoor in aanmerking komende intracommunautaire handelsstromen en bedragen. Kennelijk zoeken zij een tussenvariant, waarbij niet het volledige verkeer via vaste wisselkoersen wordt verrekend.

Deze variant is bekend als de techniek van de gescheiden wisselmarkten. Men kan daarbij denken aan vaste wisselkoersen voor de commerciële transacties en vrij zwevende koersen voor de financiële transacties, vergelijkbaar met het huidige Belgische regime. De gedachte zou dan kunnen zijn dat door multilaterale clearing de druk wordt weggenomen, die op de commerciële koersen kan ontstaan door de separate afwik-

keling op de valutamarkten. Deze gedachte zal echter in de praktijk illusoir blijken, nog afgezien van de problemen verbonden aan de handhaving van een gescheiden valutamarkt. De voornaamste storing, die vanuit de handelsstromen kan optreden, is leading en lagging. Dit kan zowel optreden in de financiële sfeer (versnellen of vertragen van de betalingen) maar ook in de reële sfeer (versnellen en vertragen van de leveringen). Met multilaterale clearing schakelt men deze storingen echter niet uit. Slechts een vergunningstelsel vóóraf is afdoende. Hiermede zou men terugkeren naar de situatie van de jaren vijftig, de periode waarin men bij uitstek oog had voor de bezwaren van het gebonden betalingsverkeer, die zozeer de economische integratie belemmerde.

Getoetst aan hun eigen criteria, lijkt het voorstel van Coffey en Rijnvos weinig realistisch. Het vóóronderstelt wat men hoopt te bereiken, namelijk stabiliteit van de wisselkoersen. Als deviezenteknisch instrument ter neutralisering van bepaalde kortstondige storingen heeft het geen waarde. Het vernieuwingsperspectief wenkt zeker niet, eerder volgt men het spoor terug naar het gebonden betalingsverkeer.

J. C. van Kessel

Naschrift

Wij zijn Drs. van Kessel erkentelijk voor zijn weldoordachte reactie op ons voorstel. Zij vormt ongetwijfeld een constructieve bijdrage tot de gedachtenvorming omtrent de multilaterale clearing binnen de EG. Het is een bekende aangelegenheid dat monetaire afspraken op zich slechts een geringe betekenis hebben voor het bereiken van wisselkoersstabiliteit op lange termijn. Want — zoals wij bij ons voorstel onder punt 3 impliciet reeds opmerkten — bij sterk verschillende inflatieniveaus in de betrokken landen zal het naleven van die afspraken al vlug onmogelijk zijn. Hierover bestaat tussen Van Kessel en ons geen verschil van mening. Vervolgens gaat het erom of — wanneer aan de wens van harmonisatie en verlaging der inflatieniveaus is voldaan, zodat fundamentele betalingsbalansonevenwichtigheden achterwege blijven — be-

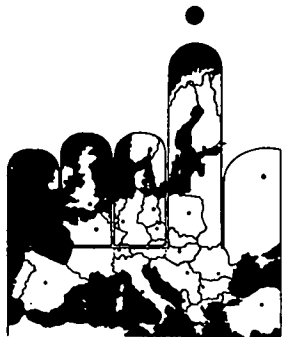
paalde monetaire afspraken in internationaal verband nog wel in een behoefte voorzien. Van Kessel plaatst hierbij een vraagteken. Naar onze mening hebben echter dergelijke afspraken dan inderdaad in beginsel een positieve betekenis. Op basis van officieel vastgestelde koersverhoudingen kunnen onaangename wisselkoersbewegingen immers worden voorkomen; zij worden opgevangen door fluctuaties in de monetaire reserves. Bijgevolg wordt het koersrisico — anders dan Van Kessel opmerkt — voor producenten en consumenten voor een belangrijk deel geëlimineerd. Uiteraard is dat voor het internationale economische verkeer van grote positieve betekenis. Met de desbetreffende afspraken wordt kenbaar gemaakt dat in het kader van het monetaire beleid op directe wijze ernstig naar wisselkoersstabiliteit wordt gestreefd. Uiteraard zal de interne economische en monetaire stabiliteit hiermee worden bevorderd.

Het bestaande slangarrangement bevat de hier geschetste eigenschappen en heeft als zodanig sinds 24 april 1972 een positieve betekenis.

Tot slot resteert de vraag of ons voorstel om over te gaan tot multilaterale clearing zoals geschetst in *ESB* van 15 juni jl. per saldo slechts de instelling van gescheiden valutamarkten betekent. Ons voorstel is om op basis van de Europese Rekeneenheid volgens de korf formule multilaterale clearing toe te passen. Zoals bekend is de berekening van de ER-waarde daarbij geheel afgestemd op de koersvorming in de praktijk, zodat geen nieuwe valutamarkt met een eigen koers wordt gecreëerd. Bijgevolg zijn de bedenkingen tegen de gescheiden valutamarkten niet van toepassing op ons voorstel om tot multilaterale clearing over te gaan.

P. Coffey
C. J. Rijnvos

**Indien u niet álles op economisch gebied kunt lezen,
dan kunt u *ESB* onmogelijk missen.**

Literatuurkroniek

DRS. E.A. MANGÉ
MR. T.P.J.N. VAN RIJN

H.C. Binswanger (ed.): Die europäische Agrarpolitik vor neuen Alternativen, Sozioökonomische Forschungen, Band 7, Verlag Paul Haupt, Bern, 1977, 116 blz., DM. 28.

Over het gemeenschappelijk landbouwbeleid wordt weinig gepubliceerd dat nieuwe inzichten opent. Het ingewikkelde karakter van dit beleid is er niet vreemd aan dat de meeste schrijvers zich beperken tot een beschrijving van de technische aspecten. Bovenvermeld werk, dat de discussies bundelt die in het kader van de Ligue Européenne de Coopération Economique plaatsvonden, is een welkome afwisseling.

Voor de auteurs — en wie zal het ontkennen — is het Europese landbouwbeleid geen succes. Zij menen dat een hervorming meer dan ooit noodzakelijk is geworden en dat een oplossing voor de moeilijkheden zou kunnen worden bereikt door een scheiding van het prijs- en inkomensbeleid en door in het inkomensbeleid het landbouwareaal centraal te stellen. Dit wordt vooral benadrukt door H. Priebe (Zur Lösung der Konflikte zwischen Einkommens- und Marktpolitik), A. Durand (Die Trennung von Preispolitik und Ausgleichzahlungen im Ackerbau), H.C. Binswanger en K. Müller (Vorschlag für die Einführung von Flächenbeiträgen), evenals H.W. Popp en R.G. Anderegg (Agrarpolitik für die Berggebiete). Als voorstander van de introductie van directe inkomens transfers is ook J. F. van Riemsdijk (Direkter Einkommenstransfer als zentrales Instrument der Agrarpolitik) deze mening toegedaan. Bovendien neemt hij de radicale stelling in het gemeenschappelijke prijsniveau te verlaten en over te schakelen naar wereldmarktprijzen.

L.P.F. Smith (Agrarpolitik im Industriestaat: Preis- und Strukturpolitik) is een dissident geluid in het gezelschap: hij is voorstander van het huidige prijsbeleid en meent dat de landbouwproblemen slechts door vergaande structureelhervormingen kunnen worden opgelost.

Ten slotte analyseert J. S. Marsh het Europese landbouwbeleid in zijn internationale context, meer bepaald in het

kader van de grondstoffenovereenkomsten.

E.A.M.

C. Delmas: L'Europe et le tiers monde, UGA, Heule, 1976, 308 blz.

Het omvangrijke oeuvre van Claude Delmas toont zijn bezorgdheid over de afnemende politieke en economische rol van Europa in de wereld. Kenmerkend is zijn zoeken naar een historische verklaring hiervoor. Zo ook in zijn laatste werk, dat in 1975 als syllabus werd gebruikt aan het *Centre International d'Etudes et de Recherches Européennes* (Institut Universitaire International Luxembourg).

Deze rubriek wordt verzorgd door het Europa Instituut van de Rijksuniversiteit te Leiden.

Delmas heeft gelijk, wanneer hij stelt dat de relaties tussen Europa en de derde wereld zeer complex zijn. In een politico-economisch, soms zelfs eerder filosofisch betoog tracht hij de vroegere en huidige rol van ons continent in het wereldbeeld te belichten en een verklaring te vinden voor een aantal recente gebeurtenissen (de petroleumoorlog, de Conventie van Lomé, het streven naar een nieuwe internationale economische orde). Dat hij er niet volledig in slaagt, is te wijten aan de beperktheid van zijn historische benadering.

Het boek bevat een selectieve basisbibliografie over kolonisatie en dekolonisatie en een naamregister, waaruit de grote belezenheid van de auteur blijkt. Tevens worden in bijlage de teksten van een aantal auteurs opgenomen, die Delmas in zijn colleges heeft gebruikt om bepaalde problemen extra te belichten: Euro-Afrika (L. Senghor), het eerste rapport van de Club van Rome (L.R. Brown en Mahbub ul Haq), ontwikkelingshulp (M. Williams), de energiesituatie in de wereld (M. Sakisaka) en in de EG (W. Hagen). Een zaakregister ont-

breekt evenwel, evenals een inhoudstafel.
E.A.M.

H. J. Dörsch, J.-V. Louis en M. Michiels, L'Union Economique et Monétaire: 1970-1973, Editions de l'Université de Bruxelles, Brussel, 1977, 284 blz., Bfr. 680.

De periode die begon met de topconferentie van Den Haag (december 1969) en eindigde met de raadsbeslissingen van 18 februari 1974 is van uitzonderlijk belang geweest in de geschiedenis van de gemeenschap. De idee een economische en monetaire unie te vormen kreeg er politieke gestalte in, een concreet plan om de EMU tegen 1980 te verwezenlijken kwam uit de bus (het z.g. Werner-plan) en begonnen werd met de uitvoering van de eerste fase van dit plan. Een opeenstapeling van moeilijkheden, w.o. en vooral de ineenstorting van de internationale monetaire orde, maakte er evenwel een einde aan en verplichtte de gemeenschap tot een aantal noodspongen. Uiteindelijk, zoals men weet, diende het Werner-plan opgegeven te worden en belandde de EG in een van de ernstigste crisissen van haar bestaan.

Voorliggend werk — het 4e deel in de *Chronologie des Communautés Européennes* van het Europa Instituut van de Université de Bruxelles — beschijft deze turbulente periode. In het eerste deel wordt gepoogd een balans op te maken. Naast een economische analyse van de eerste fase van het Werner-plan wordt dieper ingegaan enerzijds op het Europees Fonds voor Monetaire Samenwerking en de coördinatie van het externe monetaire beleid (door M. Michiels), anderzijds op de institutionele problemen (door J.-V. Louis). Het tweede deel, van de hand van H. J. Dörsch, geeft een gedetailleerd en chronologisch overzicht van zowel de richtlijnen, besluiten en mededelingen van de Europese instellingen (met telkens een korte inhoud en de bibliografische vindplaats) als de gebeurtenissen die in het kader van de geplande EMU belangrijk waren.

Gezien de opzet gaat het hier om een historisch werk. Maar een belangrijk

werk, zowel voor geïnteresseerden in de Europese geschiedenis als voor degenen die inzicht willen verwerven hoe door een samenspel van factoren een goed plan is misgelopen en uiteindelijk een belangrijke staatkundige idee in het slop is geraakt. Lezing van dit werk, en vooral het eerste hoofdstuk, maakt in belangrijke mate duidelijk *waarom* het Europese integratieproces thans in het slop zit.

E.A.M.

Branches and subsidiaries in the European Common Market. Legal and tax aspects. Prepared by members of the European Association for Legal and Fiscal Studies, 2e editie, Kluwer-Harrap Handbooks, Londen en Kluwer, Deventer, 1976, 322 blz., f. 60.

Vier jaar geleden verscheen de eerste druk van het boek *Branches and subsidiaries in the European Common Market*. In die jaren heeft het zijn waarde bewezen voor al diegenen die betrokken waren bij plannen van ondernemingen om haar activiteiten naar andere landen te gaan uitstrekken.

Bovengenoemd boek wil in dat verband voornamelijk twee zaken behandelen. Op de eerste plaats komt de vraag of de onderneming een filiaal dan wel een dochteronderneming in het buitenland gaat vestigen. Bij het antwoord op die vraag zijn zowel een aantal ondernemingsrechtelijke aspecten als overwegingen van belastingrecht van belang. Indien voorts is gekozen voor een dochteronderneming, moet de ondernemingsvorm worden bepaald, waarvoor ook weer een aantal aspecten van belang zijn. Over deze zaken geeft dit boek opheldering. Aan de hand van een uniforme vragenlijst geven specialisten een overzicht van de regelingen in de verschillende lidstaten van de Europese Gemeenschappen. In tegenstelling tot de eerste druk worden nu ook de rechtsstelsels van de drie nieuwe lidstaten behandeld. Naast de uitbreiding van de Gemeenschappen heeft ook de ontwikkeling van de verschillende rechtsstelsels een herziene en bijgewerkte tweede druk noodzakelijk gemaakt. De snelle opeenvolging van de twee drukken (in 1973 de eerste en in 1976 de tweede) wordt geheel hierdoor gerechtvaardigd.

Als eerste hoofdstuk bevat het boek een overzicht van de (ontwerp)regelingen van de EEG inzake ondernemingen. De auteur, P. M. Storm, weet hier een interessant en volledig overzicht van te maken. Op verschillende punten geeft hij een waardering van de (ontwerp)regeling. Vooral op vennootschapsrechtelijk gebied is deze waardering zeer kritisch.

De European Association for Legal and Fiscal Studies heeft bijzonder nuttig werk gedaan door de tweede druk van dit boek tot stand te brengen. Voor onderne-

mingen is het boek een goede hulp bij het beleid dat moet worden gevoerd, indien een onderneming zich in een andere lidstaat van de EG wil vestigen. Daarmee wordt de europeanisering van het bedrijfsleven op indirecte wijze bevorderd.

T.P.J.N. v. R.

A.E. Walsh en John Paxton: Competition policy, European and international trends and practices, The Macmillan Press Ltd., Londen, 1975, 195 blz., £ 8.

Dit boek bevat voornamelijk een overzicht van de mededingingspolitiek van de Europese Gemeenschappen. Naast hoofdstukken over de algemene theoretische aspecten van het mededingingsbeleid in respectievelijk de EEG en de EGKS, geven de auteurs in de twee daaropvolgende hoofdstukken een overzicht van de praktijk van de mededingingspolitiek door middel van samenvattingen van achtereenvolgens beschikkingen van de Commissie en arresten van het Hof. Vervolgens wordt de Britse wetgeving inzake monopolies en mededingingsbeperkingen min of meer uitvoerig vermeld. Tot slot wordt een zeer kort overzicht gegeven van de regelingen inzake monopolies en mededingingsbeperkende praktijken in een groot aantal geïndustrialiseerde landen.

De waarde van dit boek is gelegen in het grote gebied dat het bestrijkt. Rond het centrale thema van de mededingingspolitiek van de Europese Gemeenschappen wordt een overzicht gegeven van het mededingingsbeleid van nagenoeg de gehele geïndustrialiseerde wereld. Voor degenen die voor het eerst met het mededingingsrecht en de mededingingspolitiek te maken krijgen kan het boek van Walsh en Paxton nuttig zijn als eerste informatiebron. Een belangrijk hulpmiddel voor hen is de verklarende woordenlijst en de bibliografie (al vermeldt deze niet het standaardwerk over de Wet economische mededinging van Mulder en Mok) die achter in het boek is opgenomen. Een ander voordeel van het boek ligt in zijn stijl. Niet zoals de meeste boeken over dit onderwerp is het geschreven voor juristen, maar veeleer voor economen en zakenlieden. Dit is een goede zaak, omdat de mededingingspolitiek bij deze personen nog te weinig bekend is.

Het boek heeft echter ook zijn beperkingen. Doordat het zo'n groot gebied bestrijkt in nog geen 200 bladzijden, kan het overzicht niet anders dan zeer oppervlakkig zijn. Dit komt vanzelfsprekend vooral tot uiting bij het landenoverzicht. Maar ook de hoofdstukken over het mededingingsbeleid in de Europese Gemeenschappen (speciaal dat inzake de EGKS) lijden eronder. Een voorbeeld is de passage over de licentiecontracten,

waarin zonder meer wordt verwezen naar de bekendmaking van de Commissie van december 1962. Uit de beschikkingspraktijk blijkt echter dat men niet meer op deze bekendmaking mag afgaan. Een ander voorbeeld betreft de dumping. De auteurs vermelden niet dat de verdragsbepaling over dumping binnen de gemeenschappelijke markt niet meer van toepassing is voor de handel tussen de zes oude lidstaten en na 1 juli 1977 ook niet meer voor de handel met en tussen de drie nieuwe. Voorts bevat het boek nogal wat fouten. De meest storende zit in de titel van het tweede hoofdstuk „Competition policy in the European Communities”. In dit hoofdstuk wordt echter alleen over de EEG gesproken. De EGKS komt in het derde hoofdstuk aan de orde en de Euratom terecht in het geheel niet, want zij heeft geen mededingingsbeleid.

De bewuste keuze voor een chronologische volgorde bij het overzicht van de beschikkingspraktijk van de Commissie en de jurisprudentie van het Hof, vind ik jammer. Naar mijn mening is een systematische opsomming, ook al is deze niet perfect, te allen tijde, maar vooral in een boekje met een inleidend karakter, verre te verkiezen boven een louter chronologische opsomming. De opsomming loopt overigens tot begin 1974 voor de beschikkingen en tot eind 1972 voor de arresten.

Al met al heeft dit boek zeker zijn waarde, al is deze beperkt. Economen en zakenlieden die voor het eerst met het mededingingsbeleid, vooral het Europese, te maken krijgen, zullen er nuttige informatie in kunnen vinden. Anderen zullen hoogstens baat vinden bij de opsomming van de nationale mededingingsregelingen en de bibliografie daarbij.

T.P.J.N. v. R.

H. G. Schermers, R. H. Lauwaars, L. Goffin, B. H. ter Kuile en L. A. Geelhoed: Rechtsbescherming in de Europese Gemeenschappen. Serie Europese Monografieën nr. 19, Kluwer, Deventer, 1975, 158 blz.

Sinds 1962 worden door de Europa Instituten van de universiteiten van Amsterdam, Leiden en Utrecht regelmatig postdoctorale cursussen gehouden over bepaalde aspecten van de Europese Gemeenschappen. Het is een goede gewoonte dat de colleges van een cursus worden gebundeld en worden uitgegeven in de serie Europese Monografieën van Kluwer. Het onderhavige boek bevat de colleges van een postdoctorale cursus die in het voorjaar van 1975 is georganiseerd door het Europa Instituut van de universiteit van Amsterdam. Het is een vervolg op het allereerste boekje in de serie Europese Monografieën uit 1963.

Dit boek bevat opstellen over de belangrijkste beroepsprocedures, welke bij

Edward Shils: Center and periphery; essays in macrosociology. The University of Chicago Press, 1975, 516 blz., £ 11,75.

Edward Shils, vooral bekend als co-auteur van Talcott Parsons en als vertaler van werken van Karl Mannheim en Max Weber, presenteert in het onderhavige boekwerk een 24-tal essays onder de noemer „centrum en periferie”. Wat daaronder moet worden verstaan, blijft echter vaag. Zo kan men op blz. 39 het volgende lezen: „... every society, seen macrosociologically, may be interpreted as a center and a periphery. The center consists of those institutions (and roles) which exercise authority — whether it be economic, governmental, political, military — and of those which create and diffuse cultural symbols — religious, literary etc. — through churches, schools, publishing houses etc. The periphery consists of those strata and sectors of the society which are the recipients of commands and of beliefs which they do not themselves create or cause to be diffused, and of those who are lower in the distribution or allocation of rewards, dignities, facilities etc”.

Het geciteerde begrippenpaar krijgt pas in deel IV en V enige duidelijke en empirische vulling. In deel IV, hoofdstuk 19, is een eerder (in 1948) gepubliceerde studie — over de interne cohesie en desintegratie van de Duitse Wehrmacht in de tweede wereldoorlog — opgenomen, waarin wordt aangeknoopt bij

het onderscheid primaire en secundaire groepen. In deel V komt de tegenstelling ontwikkelde vs ontwikkelingslanden („traditional societies and new states”) aan de orde.

Deze bundel essays heeft weinig met macro-sociologie te maken. De behandeling van thema's is bovendien zo abstract en cryptisch dat men zich in goede afvraag of Shils iemand (inclusief zich zelf) hiermee een dienst bewijst.

H. J. van de Braak

H. J. Neuman: Angola. Nederlands Instituut Voor Vredesvraagstukken, Den Haag, 1976, 111 blz., f. 5.

Eerste samenvatting van de oorlog in en om Angola. De auteur verbindt enkele analyses aan het proces van ontvoogding en tegenstellingen tussen Oost en West.

OECD: Ministers of Labour and the problems of employment. Parijs, 1976, 129 blz., \$ 6.

Verslag van de eerste vergadering van het comité van de arbeidsvoorziening en sociale zaken op ministerieel niveau. Behandelt de huidige werkgelegenheids-situatie en de vooruitzichten en het beleid voor de toekomstige werkgelegenheid.

het Hof van Justitie kunnen worden ingesteld: Schermers over het beroep tegen gemeenschapsbesluiten (beroep tot nietigverklaring, beroep wegens nalaten en exceptie van onwettigheid), Lauwaars over de prejudiciële beslissingen, en Goffin over het beroep tot schadevergoeding. Vervolgens geeft Ter Kuile een overzicht van het procesrecht in procedures bij de Commissie (vooral in mededingingszaken) en bij het Hof van Justitie. Geelhoed sluit de rij met een bijzonder interessante verhandeling over de kwaliteit van het gemeenschapsrecht.

Praktijkjuristen zullen vele voor hen nuttige en noodzakelijke gegevens in dit boekje vinden. De meeste opstellen bevatten bovendien in de noten verwijzingen naar verdere literatuur. Ook het onderwijs in het Europees recht heeft er een nuttig boekje bij gekregen. In ongeveer 100 bladzijden hebben docent en student de basisgegevens van de voor-

naamste procedures voor het Hof van Justitie bij de hand. Tot slot zal eenieder die geïnteresseerd is in problemen van gemeenschapsrecht, de doorwerking daarvan in de nationale rechtsorde en de rechtsbescherming van de burger tegen inbreuk op rechten, die hij direct of indirect aan het gemeenschapsrecht ontleent, inspiratie vinden in het boeiende opstel van Geelhoed.

In twaalf jaar is er een grote ontwikkeling geweest op het gebied van de rechtsbescherming. Dit blijkt wel uit het feit dat alleen het college van Schermers gedeeltelijk voortbouwt op het college dat hij in 1963 had gegeven. Het houden van deze cursus en het doen uitgeven van de colleges over dit onderwerp kunnen dan ook als een gelukkig initiatief van het Amsterdamse Europa Instituut worden beschouwd.

T. P. J. N. v. R.

Mr. M. J. G. C. Raaijmakers: Joint ventures. Vennootschaps- en rechtspersonenrecht deel 14, Kluwer BV, Deventer, 1976, 328 blz., f. 57,50.

Dit boek, als proefschrift verdedigd aan de Katholieke Hogeschool te Tilburg, is gewijd aan joint ventures, door de auteur, in aansluiting op de wettelijke omschrijving in het Wetboek van Koophandel en het nieuw Burgerlijk Wetboek, gedefinieerd als: de gezamenlijke onderneming in de rechtsvorm van een NV of BV in het kapitaal waarvan door twee of meer ten opzichte van elkaar juridisch en economisch zelfstandig blijvende ondernemingen voor meer dan de helft wordt deelgenomen krachtens een onderlinge regeling tot samenwerking. De auteur besteedt aandacht aan de vraag op welke wijze de belangen van anderen dan die van de partners dienen te worden gewaarborgd en aan de vraag of, en zo ja onder welke voorwaarden, de partners/aandeelhouders in staat en gerechtigd zijn om het eenmaal vastgestelde gezamenlijke beleid vorm te geven in de gezamenlijke NV of BV. De studie heeft een rechtsvergelijkend karakter doordat de Amerikaanse en Duitse recht in de beschouwing werd betrokken.

ESB

Mededeling

Symposium van de WRR

Op 7 oktober a.s. organiseert de Wetenschappelijke Raad voor het Regeeringsbeleid (WRR) in de Rolzaal op het Binnenhof te 's-Gravenhage een symposium naar aanleiding van zijn publikaties over beleidsadviesing aan de Rijksoverheid. Met name worden besproken: de representativiteit van adviesorganen en de zelfstandige bestuursorganen. Prof. Dr. G. H. Scholten (representativiteit) en Prof. Mr. T. Koopmans (zelfstandige bestuursorganen) zullen het symposium inleiden. Daarna is er gelegenheid tot discussie tussen de aanwezigen en een panel bestaande uit Prof. Mr. J. M. Polak, de beide inleiders, Dr. J. van Putten en Prof. Mr. M. Scheltema.

Inlichtingen: Bureau van de WRR, Plein 1813 nr. 2, 's-Gravenhage, tel.: (070) 61 40 31, tst. 4451.

Rectificatie

Inflation accounting

In de mededeling die in *ESB* van 20 juli jl. was opgenomen over de studiedag „inflation accounting” is een fout geslopen in de datum. Deze dag zal niet worden gehouden op vrijdag 23 september 1977 zoals abusievelijk werd vermeld, maar op vrijdag 2 september.

lo de rijksoverheid vraagt

directeur (mnl./vrl.) vac. nr. 7-1774/0936

voor het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen
t.b.v. de Stafdirectie Doelmatigheid en Bouwzaken

Taak: leidinggeven aan een nieuw te vormen directie, die is ontstaan uit de samenvoeging van de voormalige Stafdirectie Investerings en doelmatigheid en bureau coördinatie nieuwbouw academische ziekenhuizen.

De directie zal bestaan uit een afdeling Doelmatigheid, die o.a. is belast met het ontwikkelen van een apparaatbeleid voor het wetenschappelijk onderwijs en een afdeling Bouwzaken wetenschappelijk onderwijs.

De directeur zal i.h.b. worden belast met de behartiging van alle zaken, die de nieuwbouw van de academische ziekenhuizen te Amsterdam, Leiden en Utrecht betreffen. In dit kader wordt samengewerkt met de besturen van deze ziekenhuizen en met de Rijksgebouwendienst.

Oplossen c.q. doen oplossen van financiële of organisatorische problemen. Voeren van het financieel beheer.

Vereist: universitaire opleiding (juridische-, economische of bouwkundige richting). Kennis en ervaring op het terrein van de (bouw) economie; leidinggevende en bestuurlijke ervaring. Ervaring in of met grote bouwprojecten strekt tot aanbeveling.

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris: afhankelijk van ervaring f 8808,- per maand.

Sollicitaties inzenden vóór 29 augustus 1977.

directeur instellingen van wetenschappelijk onderwijs

(mnl./vrl.) vac. nr. 7-1864/0936

voor het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen
t.b.v. de Hoofddirectie Instellingen en Opleidingsziekenhuizen

Taak: (mee) voorbereiden en uitvoeren van een beleid waardoor de universiteiten en hogescholen zo goed mogelijk begeleid en gecontroleerd kunnen worden; bewerkstelligen van een zo groot mogelijke efficiëntie in die instellingen, alsmede begeleiden van deze instellingen op organisatorisch, bestuurlijk, personeel en financieel gebied.

Voorts opbouwen en onderhouden van contacten met colleges van bestuur; evalueren van de specifieke taakstelling per instelling, daarbij rekening houdend met aspecten als uitbreiding, concentratie, spreiding, samenwerking, taakverdeling e.d.; bevorderen van een doelmatige verdeling van de beschikbare middelen over de instellingen; aandacht schenken aan bestuurlijke en organisatorische problemen bij de instellingen en bijdragen tot oplossing daarvan; in samenwerking met andere directies een controle systeem ontwikkelen en uitvoeren; leidinggeven aan een team van academici.

Vereist: voltwoide universitaire opleiding b.v.k. een bedrijfseconomische opleiding met in het vakkenpakket b.v.k. openbare financiën, ruime ervaring op bestuurlijk gebied; leidinggeven aan een team van academici.

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris: afhankelijk van leeftijd en ervaring max. f 8088,- per maand.

Tel. inlichtingen worden verstrekt onder nr. (070) - 74 22 62.

Sollicitaties inzenden vóór 24 augustus 1977.

wetenschappelijk medewerker (mnl./vrl.) vac. nr. 7-1162/0936

voor het Ministerie van Landbouw en Visserij
t.b.v. het Landbouw-Economisch Instituut

Taak: organiseren van bewerking en verwerking van gegevens en adviseren over de verzameling van gegevens voor onderzoeken van verschillende afdelingen.

Vereist: voltwoide universitaire opleiding bedrijfseconomie of algemene economie; kennis en ervaring t.a.v. administratieve organisatie en/of informatica, statistische analyse. Kennis van de landbouw strekt tot aanbeveling.

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris: max. f 4870,- per maand.